

**RESPUBLIKA MA'NAVIYAT VA MA'RIFAT
MARKAZI**

**Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha
targ'ibotchilari uchun**

USLUBIY QO'LLANMA

**ZARVARAQ NASHRIYOTI
TOSHKENT – 2022**

UO‘K 364-322

KBK 65.272

U 80

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining ijodiy-madaniy masalalar bo‘yicha targ‘ibotchilari uchun uslubiy qo‘llanma. [Matn]: qo‘llanma / S.Xafizov, T.Arslonov, Sh.Jumanov, A.Halimov, B.Aminov, M.Zohidova. – Toshkent: Zarvara nashriyoti. 2022. – 96 b.

MASLAHATCHILAR:

V.Rajapov – O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirining o‘rinbosari,
B.Ergashev – O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi raisining o‘rinbosari.

MAS’UL MUHARRIR:

F.Jurakulov – Respublika Ma’naviyat va ma’rifat markazi rahbari-
ning birinchi o‘rinbosari, siyosiy fanlar doktori, dotsent

TUZUVCHILAR:

S.Xafizov, T.Arslonov, Sh.Jumanov, A.Halimov, B.Aminov, M.Zohidova

Mazkur uslubiy qo‘llanmada ma’naviy-ma’rifiy ishlarning samarasi va ta’sirchanligini oshirish, ko‘lami va miqyosini yanada kengaytirish, yoshlar qalbida mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarga daxldorlik hissini kuchaytirish, ezgulik va insonparvarlik tamoyiliga asoslangan «Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari» g‘oyasini keng targ‘ib etish, jamiyatda sog‘lom dunyoqarash va bunyodkorlikni targ‘ibot-tashviqot qilish, oila, ta’lim tashkilotlari va mahallalarda ma’naviy tarbiyaning uzviyligini ta’minlashga doir ilmiy asoslangan ma’lumotlar va tavsiyalar jamlangan.

Qo‘llanma umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan ijodiy-madaniy masalalar bo‘yicha targ‘ibotchilarning o‘z kasbiy faoliyatini samarali amalga oshirishlari uchun muhim manba va yo‘riqnoma vazifasini bajaradi degan umiddamiz.

ISBN 978-9943-7233-2-0

© Respublika Ma’naviyat va ma’rifat markazi.

KIRISH

Biz uchun o'ta qadrlı bo'lgan mustaqilligimiz e'lon qilingan unutilmas tarixiy sanaga ham o'ttiz bir yil to'ldi. Yurtimiz ushbu sanani o'zining taraqqiyot yo'lidagi yangi qadamlari, rivojlanishning yangicha bosqichiga chiqishi bilan qarshi oldi. Mustaqil O'zbekistonimiz jahon hamjamiyatining teng huquqli a'zosi sifatida o'zining tashqi va ichki siyosatiga, mamlakat taraqqiyotining o'z strategik rivojlanish yo'liga, o'zining milliy mafkurası va ming yillardan beri saqlanib va e'zozlanib kelinayotgan milliy qadriyatlariga ega davlatdir. O'tgan davr mobaynida xalqimiz o'zining mardonavor mehnati, o'ziga xos salohiyati, mehnatsevarligi, intiluvchanligi evaziga salmoqli zafarlarga erishdi, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy sohalarda zalvorli taraqqiyot

yo'lini bosib o'tdi. So'nggi yillarda jamiyatimizning ma'naviy-ma'rifiy hayotida ham tub o'zgarishlar va yangilanish yuz bermoqda. **«Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari»** g'oyasi nafaqat ma'naviy sohaning, balki ijtimoiy iqtisodiy hamda siyosiy sohalarning ham strategik yo'nalishlarini belgilab berdi. Jamiyatimizning barcha jabhalaridagi taraqqiyot sari harakatlari va islohotlari izchillik bilan davom etmoqda.

Bugungi kunda O'zbekiston o'zining taraqqiyot yo'lida olib borayotgan tub islohotlarni amalga oshirar ekan, rivojlanishning yangi bosqichiga qadam qo'ymoqda. Davlat boshqaruvi, ta'lim sohasi, aholi turmush tarzini yuksaltirish va kambag'allikni qisqartirish yo'nalishlarida zamonaviy yondashuv va texnologiyalarni

joriy etish amalga oshirilmoqda. Mamlakatimiz yangi taraqqiyot yoʻlini tanlab, ushbu yoʻlda koʻzlangan ezgu maqsadlarni amalga oshirar ekan, bu yoʻlda jamiyatimiz uchun maʼnaviy-maʼrifiy sohaga alohida eʼtibor berish oʻta muhim masala hisoblanadi. Albatta, mamlakat taraqqiyoti, insonlarning turmush tarzi yuksalishi iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish, ishlab chiqarishni yuksaltirish bilan bevosita bogʻliqdir. Lekin shuni unutmasligimiz kerakki, jamiyatning umumiy taraqqiyoti faqatgina iqtisodiy yuksalish bilan belgilanmaydi.

Bunga koʻplab misollar keltirish mumkin. **Buyuk Rim imperiyasi** insoniyat tarixidagi eng ulkan va nufuzli imeperiyalardan biri boʻlib, uning hududlari Yevropa, Osiyo va Afrika qitʼalarida joylashgan. Ushbu ulkan imperiya salkam besh asr mobaynida uch qitʼada hukmronlik qildi. Imperiya oʻzining davrida ulkan taraqqiyotni boshidan kechirdi: ilm-fan yuksak nuqtalarga yetdi, madaniy sohada butun dunyoga oʻrnak boʻldi, odamlarning turmush tarzi oshdi, davlat boshqa-

ruvining oʻsha davr uchun oʻta yangi boʻlgan modellari joriy etildi. Shunday qudratli imperiya oxir-oqibat tanazzul va inqirozga uchrab, parchalanib ketdi. Buning sabablari koʻp, lekin bu sabablarning ichida oʻsha jamiyatning maʼnaviy-axloqiy tanazzuli va inqirozi alohida oʻrin egallaydi. Jamiyatning maʼnaviy-axloqiy tanazzulga va inqirozga yuz tutishining sabablari shu ediki, insonlar moddiy toʻkin-sochinlik, moddiy boylikka oʻta ruju qoʻyish orqali maʼnaviy axloqiy mezonlarni tobora unutishni boshlashdi. **Maʼnaviy-axloqiy mezonlarning inkor qilinishi aholida ijtimoiy apatiya (befarqlik) holatini keltirib chiqardi, bu esa oʻz oʻrnida maʼnaviyat va vatanparvarlik ruhining parchalanishiga olib keldi.** Buning oqibatida esa madaniyat, sanʼat sohalari ham inqirozga yuz tuta boshladi. Oxir-oqibat maʼnaviy inqiroz va tanazzulga uchragan davlatning parchalanishi yuz berdi. Shunga oʻxshash koʻplab misollarni keltirishimiz mumkin.

Bugungi kundagi jamiyat hayotida maʼnaviy-maʼrifiy soha-

ning rivojlanishi va taraqqiyoti qanchalik muhim, uning ahamiyati nechogʻlik?

Bu savolga javob berish uchun hozirgi shiddat bilan rivojlanib borayotgan hayot tarzimizni, ilm-fan va texnologiya-ning tobora taraqqiy topishini, butun dunyo globallashuv jarayonini inobatga olib, tegishli qarorlar qabul qilinishi kerak boʻladi. Mamlakatimiz ham fan-texnika taraqqiyoti va globallashuv sharoitida, tez-tez uchrayotgan iqtisodiy inqirozlar, yuqumli kasalliklar pandemiya-si hamda turli tahdid va xatarlar mavjud boʻlgan bir davrda oʻz taraqqiyot yoʻlini izchillik bilan olib bormoqda.

Quvonarli holat shundan iboratki, mamlakatimizning taraqqiyot yoʻlini tanlashda nafaqat iqtisodiy-ijtimoiy, siyosiy omillarning ustuvorligi, balki maʼnaviy-maʼrifiy taraqqiyotning ham bir xilda olib borilishi va unga jiddiy ahamiyat qaratilayotganligidadir. Jamiyatimizda sogʻlom maʼnaviy muhitni shakllantirish, millatlararo totuvlik, bagʻrikenglik, diniy xilma-xillik, yoshlarning maʼnaviy yetukligi-

ni taʼminlash, milliy qadriyatlarimizni asrab-avaylash va keyingi avlodga yetkazish, xalqimizga xos boʻlgan maʼnaviy, axloqiy va maʼrifiy fazilatlar va qadriyatlarini rivojlantirish boʻyicha olib borilayotgan ishlar jamiyat rivojlanishining ustuvor yoʻnali-shiga aylandi. Ushbu sohani kafolatli rivojlantirish, qatʼiy amalga oshirish uchun bir qancha hukumat qarorlari qabul qilindi, taʼlim muassasalarida ijodiy-madaniy masalalar boʻyicha targʻibotchi shtatlari tashkil etildi. Buning asosiy sabablari shuki, inson ongi, tafakkuri, uning mafkurasiga boʻlgan turli tahdid va xatarlarga nisbatan eng zaif qatlam – bu yoshlardir. Ularning maʼnaviy-axloqiy tarbiyasini yangi bosqichga olib chiqish, tarbiya ishlarini olib borishda samarali taʼlim va tarbiya texnologiyalarini joriy etish maqsadida **«Uzluksiz maʼnaviy tarbiya konsepsiyasi»** qabul qilindi, oʻrta taʼlim tizimida ilk bor **«Tarbiya» oʻquv fani kiritildi**. Ushbu oʻquv fani boʻyicha zamonaviy davlat taʼlim standartlari, oʻquv dasturlari va darsliklar chop etildi. Amalga

oshirilgan mazkur tadbirlar o'ta muhim va zarur hisoblansa-da, hozirgi kunda butun dunyoda dolzarb bo'lib turgan ma'naviy inqiroz muammolariga barham berish uchun bularning o'zi yetarlimi, degan tabiiy savol tug'iladi. Bizningcha, yetarli emas. O'ylaymizki, oxirgi bir necha o'n yillik ichida namoyon bo'lib kelayotgan turli jamiyatlardagi ma'naviy inqiroz hamda insoniyat oldidagi global muammolar yechimi bo'yicha tayyor yechimlar mavjud emas. Mazkur muammolarga bugungi kunda dunyoning barcha davlatlari duch kelmoqda. Jamiyatning ma'naviy jihatdan oqsashi na faqat rivojlanayotgan, balki dunyoning eng rivojlangan, iqtisodiy baquvvat bo'lgan, insonlarning (hayot) turmush tarzi o'ta yuqori jamiyatlarda ham o'tkir muammoga aylangan.

O'rganishlar shuni ko'rsatadiki, jahon tajribasida jamiyatdagi chuqur ma'naviy inqiroz bilan kurashish yo'lida ilmiy yondashuvdan, ya'ni turli fan

yutuqlaridan foydalanishni taqozo etmoqda. Ilm-fan olamining falsafa, psixologiya, pedagogika, sotsiologiya fanlari insoniyatning ma'naviy dunyosini, unda ma'naviy kategoriyalarining shakllanish qonuniyatlarini, insonlarning dunyoqarashi, xulq-atvori, ijtimoiylashuvi, o'z o'zini anglash masalalari bo'yicha ikki ming yillikdan ziyodroq vaqt mobaynida o'ziga xos fundamental nazariy va amaliy yutuqlarga ega bo'ldi. Shu sababli yoshlarning ma'naviy kamol topishida, ularning ma'naviy tarbiyasidagi mavjud muammolar yechimini izlashda ilmiy yondashuvga asoslangan yo'lni tutishimiz ko'zlangan maqsadimizga erishishimizda to'g'ri yo'l deb hisoblaymiz.

F.Jurakulov,

*Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi rahbarining
birinchi o'rinbosari, siyosiy
fanlar doktori, dotsent*

UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MUASSASALA- RIDA JORIY ETILGAN IJODIY-MADANIY TARG‘IBOTCHI FAOLIYATINI TASHKIL ETISH

Mamlakatimizda ke-
lajak avlodni vatan-
parvarlik ruhida tar-
biyalash, ularni hayotga tayyor-
lash, Vatanimizning munosib
farzandlari bo‘lishi, zamonaviy
ta‘lim olishlari, jismonan
sog‘lom va ma‘nan yetuk bo‘-
lishlari uchun yetarli shart-sha-
roitlar yaratilgan. Yoshlarga
oid davlat siyosati sohasida
keng ko‘lamli ishlarni amalga
oshirilishi bu soha davlatimiz-
ning ijtimoiy hayotidagi asosiy
yo‘nalishlaridan biri ekanligi-
dan dalolat beradi. O‘tgan vaqt
ichida yoshlarni har tomonla-
ma qo‘llab-quvvatlash, ularning
huquq va qonuniy manfaatlarini
himoya qilish, mamlakatimiz
istiqboli uchun mas‘uliyatni o‘z
zimmasiga olishga qodir, tashab-
buskor, shijoatli yoshlarni tar-
biyalash borasida alohida tizim
yaratildi.

Mazkur sohani tubdan ri-
vojlantirish maqsadida tizim-
li yondashuv yo‘lga qo‘yildi:
ma‘naviy-ma‘rifiy jarayonlarni
tashkil etishda yaxlit tizim shakl-
lantirildi, yoshlarni ma‘naviy
tahdidlardan himoya qilish bo-
rasida idoralararo dasturlar aso-
sida tashkiliy-amaliy va ilmiy
tadqiqot ishlari olib borilmoqda.

**O‘zbekiston Respublika-
si Prezidentining 2021-yil 26-
martdagi «Ma‘naviy-ma‘rifiy
ishlar tizimini tubdan takom-
illashtirish chora-tadbirlari
to‘g‘risida»gi PQ-5040-sonli
qarorining 7-bandi bilan ijodiy-**

madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi lavozimi joriy etildi. Ushbu lavozimning joriy etilishidan ko'zlangan **asosiy maqsad** ta'lim muassasalarida madaniy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish, iqtidorli o'quvchi yoshlarning ijodiy qobiliyatlarini aniqlash, ularni ro'yobga chiqarish hamda yanada rivojlantirishdan iboratdir.

Mazkur qarorga asosan har bir umumta'lim muassasasida joriy etilgan **IJODIY-MADANIY MASALALAR BO'YICHA TARG'IBOTCHI** la-

vozi davlat budjeti mablag'lari hisobidan 0,5 shtat birligi ajratilishi hamda uning ish haqi miqdori umumta'lim muassasa-

si oliy ma'lumotli o'qituvchisi uchun o'rnatilgan bazaviy tarif stavkasi miqdorida belgilanishi ko'zda tutilgan.

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi, Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi, O'zbekiston Jurnalistlari ijodiy uyushmasining 2021-yil 20-apreldagi **«Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi lavozimini amaliyotga joriy etish to'g'risida»**gi qo'shma qarori qabul qilindi. Ushbu qaror bilan ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi faoliyatini monitoring qilish bo'yicha Respublika ishchi guruhi, ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi faoliyatini belgilash va ularning vazifalari, ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi lavozimiga taniqli shoir, yozuvchi, jurnalist va ijodkorlar, jumladan, ijodiy salohiyatga ega bo'lgan ona tili va adabiyot o'qituvchilarini umumiy o'rta ta'lim maktablariga birlashtirish jadvali tasdiqlandi.

Xususan, ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish va o'quvchilarda ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish bo'yicha **asosiy vazifalar** etib quyidagilar belgilangan:

- o'quvchi-yoshlar bilan doimiy muloqot qilish mazkur sohadagi dolzarb muammolarni

aniqlash va hal etishga ko'maklashish;

- o'quvchi-yoshlarlarda ona Vatanga sadoqat va uning taqdiri uchun daxldorlik hissini singdirishga, ular da yot g'oya

va qarashlarning salbiy ta'siriga nisbatan mustahkam mafkuraviy immunitetni shakllantirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish;

- o'quvchi-yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish uchun zarur bo'lgan tur-

li ijodiy to'garaklar faoliyatini rivojlantirish va o'quvchilarning qiziqishlaridan kelib chiqib ijodiy to'garaklar tashkil etish;

- adabiyot va san'atga qiziqadigan o'quvchilarni o'z atrofida birlashtirish;

- ijodkorlik qobiliyati mavjud o'quvchilarni saralash, ularning ijodiy ishlarini ko'rib, vaqtli matbuotda nashr etish, shuningdek, turli tadbirlar o'tkazish orqali jamoatchilikka namoyish etishga ko'maklashish;

- yuksak ma'naviyatli, mustaqil fikrli, keng dunyoqarashga ega bo'lgan fidoyi va vatanparvar yoshlarni tarbiyalash;

- o'quvchi-yoshlarning ijodiy va kitobxonlik tanlovlarini o'tkazish;

- iste'dodli ijodkor o'quvchilarni atoqli adiblar nomidagi ijod maktablari faoliyati bilan yaqindan tanishtirish orqali kelajakda ularning ijod maktablarida ta'lim olishlariga rag'batlantirish;

- taniqli yozuvchi va shoirlar ishtirokida adabiy-badiiy kechalar tashkil qilish;

- maktablarda tashkil etilgan «Yoshlar teatr studiya»larida badiiy asarlardan sahna ko'rinishlarini yaratishda ko'maklashish;

- ijtimoiy himoyaga muhtoj, tarbiyasi og'ir bolalarning ma'naviy-ruhiy holatini yaxshilashda badiiy adabiyot va san'at namunalaridan keng foydalanish.

Qoraqalpog'iston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi, Toshkent shahar xalq ta'limi bosh boshqarmasi va viloyatlar xalq ta'limi boshqarmalari, Yozuvchilar uyushmasi, Jurnalistlar ijodiy uyushmasi hamda Ma'naviyat va ma'rifat markazining hududiy bo'linmalariga:

- mazkur qaror bilan tasdiqlangan targ'ibotchi lavozimini ish faoliyatini belgilash;

- targ'ibotchilarning vazifalari, 5 yilga mo'ljallangan maqsadli ko'rsatkichlari asosida faoliyatini takomillashtirish bo'yicha zarur chora-tadbirlarni amalga oshirish;

- targ'ibotchi lavozimiga birlashtirilgan taniqli shoir, yozuvchi, jurnalist va ijodkor hamda ona tili va adabiyot o'qituvchilarining faoliyat ko'rsatishi uchun tegishli sharoitlar yaratish;

- targ'ibotchilar tomonidan tuman (shahar)dagi umumiy o'rta ta'lim muassasalarining o'quvchilari o'rtasida ijodkorlik, yuksak madaniyat ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan tadbirlar, adabiy, badiiy kechalar va tanlovlar, mushoiralar, yangi kitoblar taqdimotlari tashkil etilishini nazorat qilish;

- umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirishga qaratilgan o'quv-seminarlar tashkil etish vazifalari topshirilgan.

1.1. Ijodiy-madaniy faoliyat tushunchasining falsafiy, ijtimoiy-pedagogik mazmun-mohiyati

O'quvchi yoshlarning madaniy-ijodiy shakllantirish muammolarini o'rganish tabiatan murakkab, integratsiyalashgan bo'lib, falsafa, sotsiologiya, madaniyatshunoslik, psixologiya, pedagogika va ijtimoiy-madaniy faoliyatning muammoli sohalari chorrahasida joylashgan. O'quvchi yoshlarning madaniy-ijodiy va tarbiyasi murakkab, ko'p qirrali jarayondir. Bu madaniyat, jamiyat va madaniy-tarixiy rivojlanishda insoniyatning ongini shakllantiradigan ajralmas jarayondir.

Ushbu muammoning pedagogik tomonini o'rganish uchun «madaniyat», «shaxsning ijodiy madaniyati», «ijodiy tarbiya», «yoshlar» kategoriyalarining asoslarini tahlil qilish, shuningdek bo'sh vaqtlar sharoitida o'quvchi yoshlarning madaniy-ijodiy faoliyatni shakllantirish mohiyati va o'ziga xos xususiyatlarini ochib berish zarur.

Madaniyat (lot. Cultura – «madaniyat», «ta’lim, rivojlanish», «ehtimom») inson hayotining o‘ziga xos sohasi sifatida qaraladi va ijtimoiy hodisadir. U ta’lim berish, o‘qitish, tarbiyalash orqali avloddan avlodga uzatiladigan va jamiyatning tarixiy rivojlanish darajasini belgilaydigan umuminsoniy tajribani o‘zida mujassam etadi.

Shunday qilib, insoniyat madaniyati fenomeni insoniyat madaniyati darajasida ham, odamlarning muayyan jamoalari (xalqlar, mamlakatlar, sanoat, norasmiy birlashmalar va boshqalar)da, shuningdek individual shaxs darajasida namoyon bo‘ladigan ko‘p komponentli, ko‘p qatlamli yaxlitlikdir.

Madaniyat ijtimoiy tizim turining eng muhim belgi-

sidir, bu bizga «sotsial madaniyat» tushunchasini ishlatishga asos beradi. Ijtimoiy tajribani o‘zlashtirish jarayoni shaxsning ichki dunyosi fazosi orqali amalga oshiriladi, bu insonning nima qilayotganiga va u bilan qilindigan narsalarga munosabatini bildiradi.

Madaniyat jamiyat bilan chambarchas bog‘liq va quyidagicha hisoblanadi.

I jamiyat rivojlanishi, ijodiy kuchlar va qobiliyatlarning keng qamrovli funksiyalari va xususiyatlariga ega bo‘lgan insonning yashash usuli;

II insonning o‘zini o‘zi anglashi, uning asosiy kuchlarini joylashtirish;

III odamlar tomonidan ishlab chiqilgan ma’naviy va moddiy qadriyatlarining uyg‘unligi, ularning asosiylari yaxshilik va go‘zallikdir.

Inson madaniyati – bu insoniyat o‘zining ko‘p asrlik tarixi davomida rivojlantirgan eng yaxshi narsalarni, inson ega bo‘lishi mumkin va qila oladigan narsalarni tarbiyalash, yetishtirish orqali inson kamolotining darajasi. Shuning uchun ular asosan insonning ma’naviy fazilatlariga yo‘naltirilgan ichki madaniyatni, balki tashqi madaniyatni, ma’naviy olamining namoyon bo‘lish shakli sifatida ajratib turadilar, bu ijodiy madaniyat fenomeni bilan bevosita bog‘liqdir.

Inson olamining ijodiy jihatdan o‘zlashtirishi quyidagi bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan tomonlardan iborat:

- Obyektiv voqelikda ijodiy;
- subyektiv-ijodiy (ijodiy ong);
- san’at sohasi.

Pedagogik faoliyatning eng muhim jihati madaniy-ijodiy faoliyatni shakllantirish tarbiyasidir. Madaniy-ijodiy tarbiya shaxsning asosini tashkil etadi, insonning dunyo bilan munosabatlarining barcha tomonlari va

shakllariga, uning ijodiy rivojlanishi, intellektual salohiyati, hissiy holati va aqliy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiqotchilar ta’kidlashicha, **«madaniy-ijodiy tafakkur»**ni shakllantirish orqali tarbiya ma’lum davrning madaniy xususiyatlarini individual darajada yaxlit qamrab olishga, uning birligi va stilistik munosabatini tushunishga yordam beradi, bu uning nazariy bilimlari uchun zarur shartdir.

Madaniy-ijodiy tarbiya, odamlarni dunyo madaniyati va san’ati xazinasini bilan tanishtirish – bularning barchasi tarbiyaning asosiy maqsadiga – yaxlit shaxs va ijodiy rivojlangan shaxsni shakllantirish uchun zarur shartdir.

Oʻrnatilgan tarbiyaviy ish tajribasiga tayanib, madaniy–ijodiy tarbiyaning quyidagi tarkibiy qismlari ajratiladi.

Ikkinchisi orasida konstruktiv qobiliyatlar alohida ahamiyatga ega: individual ifoda, intuitiv fikrlash, ijodiy tasavvur, muammolarni koʻrish, stereotiplarni yengish va boshqalar.

Madaniy–ijodiy tarbiya shaxsiyatning yoshlikdagi rivojlanishining barcha bosqichlarida amalga oshiriladi va umuman taʼlimning ajralmas qismi sifatida oʻzini oʻzi anglashning shakllanishida va rivojlanishida

muhim ahamiyatga ega, badiiy va voqelikdagi goʻzallikni (ajoyiblikni) toʻliq idrok yetish va toʻgʻri anglashdir. Bu madaniy qadriyatlarning haqiqiy mezonlarini ishlab chiqishga yordam beradigan, badiiy va ijodiy dunyoqarashni kengaytirishga, insoniy tuygʻularni tashkil yetishga, shaxsiyatning maʼnaviy oʻsishiga yordam beradigan badiiy tasvirlar, qarashlar va eʼtiqodlar tizimini shakllantiradi.

Shu bilan birga, insonning xohish-istagi, tayyorligi, go‘zallik elementlarini o‘zining hayotiga singdirish, ijodiy faoliyatda va san’atda o‘zini namoyon qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Badiiy-ijodiy faoliyat turli darajadagi tashkiliy darajalarga; shaxsni badiiy o‘zini o‘zi idrok etishning turli shakllari va usullarini aks ettiruvchi ancha murakkab tuzilishga ega. Hozirgi kunda badiiy ijod va san’atga murojaat qilish ayniqsa dolzarbdir, chunki jamiyat va davlat yoshlarning ijodiy tarbiyasi uchun zamin yaratadigan pedagogik dasturlarni izlash va amalga oshirishda ma’naviy tiklanishga muhtoj.

Badiiy ijodga qo‘l urgan yoshlar badiiy ijodni, san’atni ko‘proq tushunishga kirishadilar. Shuning uchun badiiy ijod bilan bevosita aloqa insonning badiiy madaniyati darajasining muhim

amaliy ko‘rsatkichlaridan biridir. Ushbu holatda madaniy–ijodiy tarbiyaning muhim vazifasi o‘quvchi yoshlarni ijodiy faoliyatga jalb qilishdir.

Madaniy–ijodiy tarbiyaning yakuniy maqsadi shaxsiyatning ijodiy madaniyatini shakllantirishdir. Badiiy ijodkorlik odamlarning hayoti va faoliyatini tashkil yetish turlari va shakllarida, o‘zaro munosabatlarda, yaratilgan moddiy va ma’naviy qadriyatlarda namoyon bo‘ladi va ko‘plab omillar ta’siri ostida shakllanadi: obektiv va subektiv, tabiiy va ijtimoiy, ichki va tashqi, mustaqil va irodasiga bog‘liq,

o‘z-o‘zidan yoki ma’lum maqsadlarga muvofiq harakat qiladigan odamlarning ongi.

Shaxsning ijodiy madaniyatining shakllanishi mavjud ijodiy tarbiya tizimi bilan chambarchas bog‘liq va jamiyat uni maqsadli rivojlantirishda qo‘llaydigan o‘ziga xos shakl va usullar bilan ortiqcha baholanadi.

Uni shakllantirishning muvaffaqiyati u bilan bog‘liq bo‘lgan hayot shakllarining shaxsiga yo‘naltirilgan ta‘lim ta‘siriga bog‘liq. Gap har bir odamda maqsadli shakllanish haqida:

01

madaniy-ijodiy ong ijtimoiy ongning ajralmas qismi sifatida: u nafaqat iste‘mol qilishda, balki ijodiy qadriyatlarni yaratishda ham namoyon bo‘ladi;

02

hayotning har qanday sohasida namoyon bo‘ladigan tuyg‘ular madaniyati;

03

badiiylilik bilan bog‘liq qadriyatlarni yaratish, saqlash va tarqatishning maxsus qobiliyatlari va ko‘nikmalari-dir.

Insonning ijodkorlik madaniyati o‘ziga xos tarixiy xususiyatga ega. Ushbu masala bo‘yicha o‘rganilgan materiallar asosida biz yoshlarning ijodiy madaniyati ijodiy ongning, ijtimoiy ongning ajralmas qismi sifatida shakllanish darajasini tavsiflovchi, nafaqat iste‘molda, balki badiiy ijodkorlik qadriyatlarini yaratishda ham namoyon bo‘ladigan murakkab, ko‘p qirrali ijtimoiy-pedagogik hodisa

degan xulosaga keldik.

Biz ijodkorlik madaniyatini shaxsning ijodiy tuyg‘ularini, bilimlarini, e‘tiqodlarini, hissiy sezgirliklarini, shaxsiy badiiy ijodkorlik qadriyatlarini yaratish, saqlash va tarqatish qobiliyatini shakllantirishga hissa qo‘shadigan, ijodiy o‘zini o‘zi anglashga imkon beradigan shaxsning ajralmas sifati o‘laroq tushunamiz.

Bo'sh vaqtdagi to'garaklar (birlashmalar) badiiy va ijodiy faoliyatida yoshlarning ijodkor-

lik qobiliyatlarini shakllantirish – bu shaxsning madaniy-hordiq faoliyati subekti sifatida uning qiziqishlari, moyilligi, qobiliyatlari, ijodiy rivojlanishi uchun qadriyatlariga muvofiq rivojlanishini ta'minlaydigan tashkiliy va pedagogik sharoitlarni yaratishning murakkab jarayonidir.

Shaxsning ijodkorlik madaniyatini shakllantirishning obyektiv sharti – bu moddiy va ma'naviy qadriyatlarning rivojlanish darajasi va ularning jamiyatda tarqalish darajasi. Muayyan shaxsni ushbu qadriyatlar bilan tanishtirish, ularni yaratish, iste'mol qilish, saqlash,

tarqatish fikrga ko'ra, har bir kishining umumiy va ijodkorlik madaniyatini shakllantirishning ajralmas shartidir.

Moddiy va ma'naviy qadriyatlarga qo'shilish, ularni yaratish va ishlatish uchun odam ma'lum subektiv qobiliyatlarga ega bo'lishi kerak. Bir kishi bir obektga turli xil yo'llar masalan, amaliy va ijodiy jihatdan bog'lanishi mumkin.

Ma'lumki, shaxsiyatni rivojlantirishning ma'lum bir bosqichida iste'molchining madaniyatga bo'lgan qiziqishi unga xosdir. Biroq, shaxsning ijodkorlik madaniyati nafaqat moddiy va ma'naviy qadriyatlar bilan tanishish, ularni iste'mol qilish, balki ularni yaratish, saqlash va tarqatish qobiliyatiga ham bog'liq. Shunday qilib,

shaxsning ijodkorlik madaniyatini shakllantirish ijodiy tarbiyaning mavjud tizimi bilan chambarchas bog‘liq va jamiyat uni maqsadli rivojlantirish-

da foydalanadigan aniq shakl va usullarga bog‘liq. Bu yerda dam olish to‘garaklarining (birlashmalarining) faoliyati katta ahamiyatga ega. Biroq, mehnat, hayot, atrof-muhit va tabiat bilan aloqa sohalari o‘quvchilarning madaniyatini shakllantiradi. Har ikkala holatda ham ularning o‘ziga xos xususiyatlari va yuqori ijodiy madaniyatni yaratishning universal maqsadlariga javob beradigan, yo‘naltiriladigan o‘quv jarayoniga ehtiyoj to‘g‘risida gapirish qonuniydir.

O‘quvchi yoshlarning ijodiy madaniyatini maqsadli shakl-

lantirish jarayoni nafaqat uning ongi sohasini (tuyg‘ular, ta’mlar, ideallar, ehtiyojlar, qiziqishlar), balki tanani tashkil qilishni ham qamrab olishi kerak. Bunday holda, «**tashqi madaniyat**» nafaqat tanaviy uyg‘unlik, balki nutq madaniyati, harakatlar, imo-ishoralar, yuz ifodalari va boshqalar kabi tushuniladi.

O‘quvchi yoshlarning ijodiy madaniyati darajasi bir xil ijodiy ong darajasi kabi, u hayot davomida individual rivojlanishiga qarab o‘zgaradi. Yoshlarning ijodkorlik ehtiyojlari, qiziqishlari va ta’mlarini rivojlantirish, shakllantirish va qoniqtirishning samarali usullari va shakllarini, ularning mazmuni va tabiatini, shuningdek, ularning rivojlanishi va o‘zgarishi tendensiyalarini bilsak bo‘ladi.

San‘at badiiy ijod mahsulidir va uning ijodiy idrok jarayonida shaxsning shakllanishiga ta’sir qiladi, bu yetarlicha rivojlangan ijodiy did va hissiyotning mavjudligini anglatadi. Badiiy ijodkorlikni idrok yetish jarayoni faol, ijodiy, tasavvur, assotsiativ fikrlashni rivojlantirish bilan bog‘liq. U odamlarning hayoti va mehnatining barcha xilma-xil

sohalarini qamrab oladi, voqelikni badiiy aks yettirish xususiyatlari dunyo, jamiyat va inson haqida ko'p tomonlama chuqur bilim beradi. Badiiy ijodkorlik mazmunining umumbashariy ahamiyati, uning asarlarining mavjudligi uning inson ongiga ta'sirini, maqsadni belgilashni, dunyoqarashni shakllantirishni, shaxsni ma'naviy boyitishni belgilaydi.

Agar biz badiiy ijodkorlikni insonning ijodiy-madaniy faoliyati deb hisoblasak, unda badiiy ijodkorlik faoliyatini o'zgartiruvchi prinsipi quyidagicha namoyan bo'ladi:

A Badiiy ijodkorlik asari odamlarga ijodiy ta'sir ko'rsatadi;

D Qiymatga yo'naltirilgan faoliyatga jalb qilish, jamiyatni ijtimoiy o'zgartirishda qatnashish;

B Badiiy ijodning o'ziga xos jarayoni bu xayolot, taassurotlar, voqelikdan kelib chiqqan faktlar yordamida muayyan o'zgarish, bunda muallif hayotiy materialni tasvirga aylantiradi, yangi voqelik - san'at olamini yaratadi;

E O'quvchilarni yo'naltirilgan va rassom faoliyatining yo'nalishlaridan biri bu qurilish materiallarini qayta ishlash (rasm: rasm, she'r, simfoniya - har doim marmar, bo'yoq, so'z, tovushni o'zgartirish).

Faoliyat sifatida san'atning imkoniyatlari jamiyatning ijodiy madaniyatining rivojlanishiga ta'sir qiladi.

O'quvchi-yoshlarning ijodiy-madaniyatini shakllantirish ularning shaxsga aylanishidagi muhim vazifalardan biri, badiiy va ijodiy faoliyat bilan ma'naviy, axloqiy va ijodiy tanishish, ekspressiv dunyoning semantik tarkibini yaratish va tasdiqlash istagi, badiiy va voqelikdagi go'zallikni to'liq idrok yetish va to'g'ri anglash qobiliyatini rivojlantirish.

Shaxsning madaniyatini shakllantirish - bu yosh mutaxassisning didi rivojlani-shining ma'lum bir darajasi bo'lib, u turli xil hissiyotlar va bilimlar hajmini birlashtiradi. Falsafiy jihatdan, shaxsning madaniy shakllanish sohasi o'zining pedagogik jihatidan ochiq bo'lib, ijodiy ilmiy izlanishni rag'batlantiradi. Bundan tashqari, inson passiv mavjudot emas, u o'zining shakllanishi va rivojlanishining subekti sifatida ishlaydi. Madaniy idrok yetarlicha rivojlanganligi ijodiy did va hissiyot mavjudligini anglatadi. Badiiy ijodkorlikni idrok yetish

jarayoni faol, ijodiy tasavvur, as-sotsiativ fikrlashni rivojlantirish bilan bog'liq ta'lim funksiyasiga ega, badiiy shakllanadi, takomillashadi, ijtimoiy hissiyotlarning barcha boyliklarini rivojlantiradi, shaxsning umumiy va ijodiy madaniyatini o'zgartiradi va shu bilan birga tarbiya jarayonini takomillashtiradi.

Ijodiy-madaniy faoliyat barcha turdagi faoliyatning ijodiy tomonini, shu jumladan san'at asarlari va boshqa badiiy qadriyatlarini yaratish bo'yicha ijodiy faoliyatni o'z ichiga oladi. Insonning ijodiy faoliyati ijodiy qobiliyat, ijodiy bilim, ko'nikma va malakalar mavjud bo'lganda quyidagi elementlardan iborat bo'ladi:

a) faoliyatning badiiy va ijodkorlik tomoni;

b) badiiy asarlar va boshqa qadriyatlarini yaratish bo'yicha ijodiy faoliyat.

Badiiy ijodkorlik ijodiy faoliyat bilan o‘zaro bog‘liq bo‘lib, insonning ijodiy madaniyati tarkibiy qismidir. Ijodiy ong quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

Insonning ijodiy madaniyatini xarakterlashda yetakchi rol uning ehtiyojlariga bog‘liq. Badiiy ijodkorlikka ehtiyoj - bu insonning ijodiy faoliyatning turli shakllarida amalga oshiriladigan, maqbul va uyg‘un faoliyatga bo‘lgan ehtiyojdir. Badiiy ijodiy ehtiyojlar tuzilishida badiiy va badiiy faoliyatga bo‘lgan ehtiyoj yetakchi o‘rinlardan birini egallaydi.

Didning turli jihatleri bor. Xususan:

Psixofiziologik (ta'm shaxsning harakatlantiruvchi ruhiy xususiyatlaridan biri sifatida, uning harakatlari va faoliyatini doimiy ravishda muvofiqlashtiruvchi)

1

Ijtimoiy (umumiy, maxsus va unitar, ijtimoiy va shaxsiy, jamoaviy va individualning dialektik birligi sifatida)

2

Epistemologik (didning individual namoyon bo'lishi har doim jamoat hayotida shakllangan turli xil ijodiy ko'rinishlarning tushunchalariga asoslanadi).

3

Insonning didi, uning his-tuyg'ulari va qiziqishlari didining ishlashining psixologik mexanizmi ijodiy ehtiyojlar bo'lib, ular turli xil faoliyatlarda namoyon bo'ladi: o'yinlarda, o'quv, tarbiyaviy, ijtimoiy, mehnat faoliyatida faollik, ijodiy xarakter, yuqori darajadagi ijodiy ahamiyat kasb yetadi.

Shaxsning baholovchi badiiy va ijodiy namoyishlar darajasining asosiy ko'rsatkichi ijodiy ideallarning tabiati bo'lib

qolmoqda. Haqiqat va san'at hodisalarini ijodiy baholashning eng muhim mezoni sifatida ijodkorlik ko'plab shaxsiy hislarni birlashtiradi. Shaxsning ijodiy madaniyatini shakllantirish jarayonida muhim ko'rsatkich nafaqat insoniyat tomonidan to'plangan ijodiy va badiiy qadriyatlarining rivojlanish darajasi, balki insonning badiiy ijodda ishtirok yetish darajasi hamdir.

O'quvchi yoshlar shaxsining ijodiy madaniyatini shakl-

lantirishda o‘z-o‘zini anglash qobiliyatini rivojlantirish va kuchli iroda shaxsiyat fazilatlarini mavjudligi muhim rol o‘ynaydi. Ichki qiyinchiliklarni yengib o‘tishga qaratilgan faoliyatni ongli ravishda tashkil yetish va o‘zini o‘zi tartibga solish sifatida iroda, avvalambor, o‘zini o‘zi, his-tuyg‘ular, harakatlar ustidan boshqarishdir. Turli odamlar uchun bu kuch boshqacha jiddiylik darajasiga ega. Oddiy ong irodaning ko‘plab shaxsiy xususiyatlarini qamrab oladi, ularning namoyon bo‘lish intensivligi bilan farqlanadi, ular bir qutbda kuch sifatida, ikkinchisida irodaning zaifligi bilan ajralib turadi. Kuchli iroda egasi o‘z oldiga qo‘yilgan maqsadga erishish yo‘lidagi har qanday qiyinchiliklarni qanday engish kerakligini biladi va shu bilan

birga mustaqillik, qat’iyatlilik, chidamlilik va o‘zini o‘zi boshqarish kabi kuchli iroda fazilatlarini kashf yetadi.

Madaniy ijodkorlik – bu ma’rifiy faoliyat, insoniy-ijodiy xarakterga ega va insonga, uning ma’naviy salohiyatini ochishga qaratilgan. Ushbu faoliyat jarayonida ijtimoiy, madaniy aloqalar va odamlar o‘rtasidagi munosabatlar, odamlarning o‘zi va ularning atrofidagi voqealik yo‘nalishini o‘zgartiradi.

Madaniy-ijod sohasi shaxsni ijodiy tarbiyalashning ustuvor yo‘nalishi sifatida bir necha sabablarni ko‘rib chiqishga imkon beradi.

Birinchidan, badiiy ijod sohasi o'quvchilarni o'ziga jalb qiladi, chunki bu ularga o'zlarini ijtimoiy ahamiyatli faoliyat subekti sifatida isbotlash, ijodkor kabi his qilish, o'zlarining faoliyati natijalarini to'g'ridan-to'g'ri tan olish imkoniyatini beradi. Bu shaxsning o'zini namoyon qilishi, ijtimoiy tan olinishi va o'zini o'zi tasdiqlash sohasi bo'lib, u o'zini rivojlantirishni, ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarni ro'yobga chiqarishni, ijtimoiy ijobiy shaxslarni shakllantirishni, ijtimoiy ijobiy qadriyatlarni e'tiqod (qadriyat yo'nalishlari) darajasida qabul qilinadigan va xulq-atvorning yetakchi regulyatori bo'lib xizmat qiladigan ijtimoiy faol shaxsni shakllantirishni ta'minlaydi.

Ikkinchidan, madaniy qadriyatlarni yaratish, rivojlantirish, asrab-avaylash, tarqatish va yanada rivojlantirishning axloqiy va intellektual motivlari tufayli ijtimoiy maqsadga mu-

vofiq faoliyat sifatida madaniy va hordiq chiqarish insonni madaniyat dunyosiga, qadriyatlar va tartibga solish tizimiga jalb qilishni ta'minlaydi.

Uchinchidan, amaliy madaniyatshunoslik fundamental madaniyatshunoslikning siyosiy fanlar, huquqshunoslik, sotsiologiya, psixologiya, pedagogika, etika bilan o'zaro bog'liqligida va ularning usullari va texnologiyalaridan foydalangan holda madaniy hordiq chiqarish faoliyatini yoshlar ongi va xatti-harakatlariga amaliy ta'sir ko'rsatadigan zarur vositalar bilan ta'minladi.

Ijodkorlik shaxsning o'zini o'zi rivojlantirish, mustaqillik va tashabbuskorlikni oshirish, o'qitish va ta'lim jarayoniga qiymatga asoslangan munosabatni shakllantirishga yordam beradigan uzluksiz jarayon sifatida tavsiflanadi.

Ushbu hodisaning tarkibiga **«ijodkorlik», «ijodiy faoliyat», «ijodiy salohiyat», «ijodiy ish unumdorligi»** toifalari kiradi.

Ijodkorlik – bu sifat jihatidan yangi moddiy va ma’naviy qadriyatlarni yuzaga keltiradigan yoki obektiv ravishda yangi yaratish natijasi bo‘lgan faoliyat jarayoni. Ijodkorlik na faqat yangi narsalarni yaratish jarayoni, balki shaxsning ichki dunyosi va voqelikning o‘zaro ta’siri jarayonida yuzaga keladigan hodisa sifatida ham ko‘rib chiqilishi mumkin.

Badiiy ijodiy to‘garaklar (birlashmalar) ijodiy muhiti badiiy va ijodiy faoliyat yo‘nalishi bo‘yicha yoshlarning rivojlanishi va o‘zini o‘zi rivojlantirishiga hissa qo‘shadigan uyushgan ijtimoiy-madaniy makondir.

Badiiy va ijodiy muhitga kiritilgan elementlar quyidagi prinsiplar asosida tanlanadi:

- Badiiy ijod faoliyati tur-larining xilma-xilligi, o‘ziga xosligi va antiqaligi;
- Tadbirlarni rejalashtirish va ijodiy faoliyatda milliy va mintaqaviy tarkibiy qismlarning uyg‘unligi.

Ijodiy-madaniy muhitning rivojlanayotgan ta’siri, badiiy ijodkorlik to‘garagi faoliyati sharoitida aloqa xususiyatlariga, yoshlarning ijodiy rivojlanishini rag‘batlantiruvchi motivatsiyalarga, ijodiy fikrlash va mustaqillikka bog‘liq.

Ijodiy-madaniy to‘garaklar sharoitida o‘quvchi yoshlarning ijodlorlik madaniyatini shakllantirish vositasi sifatida atrof-muhit – bu tegishli axloqiy va ijodiy, mafkuraviy va boshqa qadriyatlarning barqaror majmuasini tashkil etadigan fazo va hayotning predmet, ramziy rangi, yorug‘lik xususiyatlari. Ijodiy-madaniy to‘garaklar sha-

roitida o‘quvchi yoshlarning ijodiy madaniyatini shakllantirish jarayoni bilan bog‘liq **ijodiy muhit quyidagi imkoniyatlarga ega.**

A

Madaniy va badiiy qadriyatlarni yaratadi, jamlaydi, saqlaydi

B

Ijodiy-madaniy tarbiya jarayonining kognitiv asosiga aylanadigan turli xil ma‘lumotlarni tarqatadi.

D

Ushbu muhitda mavjud bo‘lgan va rivojlanayotgan me‘yorlar, qoidalar, urf-odatlar orqali ijtimoiy va madaniy faoliyatni tartibga soladi.

E

O‘z-o‘zini rivojlantirish va atrofda dunyoni o‘zgartirish jarayonida o‘quvchilarning ijodiy tajribasini samarali tatbiq yetish namunalari mavjud.

Ijodiy muhitni yoshlarning ijodiy madaniyatini shakllantirish vositasi sifatida qo‘llashning pedagogik shartlari quyidagilardan iborat: ijodiy muhitni shakllantirishda o‘quvchilar ishtirokining qiymat-semantik asoslarini yangilash; yoshlarni ijodiy muhitini shakllantirish jarayoniga jalb qilish; ijodiy muhitni ta‘lim tashkilotining mohiyatini aks ettiradigan elementlar bilan to‘ldirish.

Ijodiy-madaniy to‘garaklar

ijodiy muhitni tashuvchisi vazifalarini bajarishlari kerak. Va bu, o‘z navbatida, ijtimoiy-madaniy tadbirlarni tashkillashtirish tabiatiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi va odamlarni unda faol ishtirok etishga majbur qiladi. Yoshlar manfaatlarining ierarxiyasi va yo‘nalishi doimiy ravishda o‘zgarib turishini yodda tutish kerak. Pedagogik jihatdan tashkil yetilgan ijodiy faoliyatning vaqtini, joyini va turini tanlash bunga bog‘liq.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, biz quyidagi xulosalarga keldik:

1 Ijodiy-madaniy tadbirlar o'quvchilarning ijodiy madaniyatini shakllantirishga ta'sir etuvchi kuchli vositadir, bu yoshlarning shaxsiy salohiyatini, hissiy va ixtiyoriy fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi, ularning ijodiy faolligi va jamiyatdagi ishtirokini rag'batlantiradi.

2 O'quvchilarni ijodiy faoliyatiga jalb qilish orqali shaxsning ongi va xatti-harakatlariga maqsadli va tizimli pedagogik ta'sirlarning uyg'unligi, bunda shaxsni ijodkorlik va voqelikni ijodiy idrok yetish jarayoniga jalb qilish mexanizmlarini ishlab chiqish bo'sh vaqtlarda o'quvchilarning ijodiy madaniyatini shakllantirish mohiyati sifatida belgilanadi.

3 O'quvchi yoshlarining ijodiy-madaniy to'garaklari faoliyatida ijodiy madaniyatni shakllantirishning mazmuni bo'sh vaqtning maxsus pedagogik salohiyati bilan belgilanadi va ijodkorlikning madaniy va qadriyat shakllariga va ijodiy jihatdan tashkil etilgan muhitga qo'shilish orqali shaxsning ongi va xatti-harakatlariga maqsadli va tizimli pedagogik ta'sirlarning yig'indisidir.

4 Ijodiy-madaniy to'garaklar sharoitida talaba yoshlarning ijodiy madaniyatini shakllantirishning o'ziga xos xususiyati pedagogik jarayonning vaqt ko'rsatkichini cheklash va ta'lim faoliyati jarayonida ijtimoiy-madaniy texnologiyalardan foydalanish, bu shaxsning individual xususiyatlari bilan belgilanadi va uni san'atning turli xil turlari bilan tanishtirishdan iborat.

5 Ijodiy-madaniy faoliyatning ko'rib chiqilgan o'ziga xos xususiyatlari ulardan o'quvchilarning ijodiy madaniyatini shakllantirish jarayonida muvaffaqiyatli foydalanishga imkon beradi.

IQTIDORLI VA ISTE'DODLI BOLALAR BILAN ISHLASH TIZIM

2.1. O'quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish maqsadida umumiy o'rta ta'lim maktablarida tashkil etilayotgan Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchining vazifalari va faoliyatini olib borishning asosiy yo'nalishlari

O'quvchilar o'rtasida turli adabiy, ijodiy tanlovlar, festival va boshqa tadbirlar tashkil etadi.

Taniqli yozuvchi va shoirlarni jalb qilish orqali umumta'lim maktablarida adabiy-badiiy kechalarni tashkil etadi.

Ijodiy qobiliyatga ega bo'lgan o'quvchilarni aniqlash va saralash bilan shug'ullanadi.

O'quvchilarning ijodiy ishlari bilan muntazam tanishib boradi, ularga ijodiy jihatdan yo'l-yo'riq ko'rsatadi.

O‘zbek va jahon adabiyotining eng sara durdonalarini targ‘ib qilish orqali o‘quvchi-yoshlar ongida umuminsoniy va milliy qadariyatlarni shakllantirish, yosh avlodni ma‘nan barkamol etib tarbiyalash bo‘yicha muntazam ravishda ish olib boradi.

Badiiy adabiyot, ijodiy jarayonlarga qiziqtirish orqali ijtimoiy himoyaga muhtoj, tarbiyasi og‘ir bolalarning ma‘naviy-ruhiy holatini yaxshilashga yordam beradi.

Ijodiy to‘garaklar tashkil etadi va reja asosida mahorat saboqlarini olib boradi.

O‘quvchilar o‘rtasida kitobxonlikni rivojlantirish va kitob mutolaasini targ‘ib qilish bo‘yicha tizimli ishlarni olib boradi.

Yorqin iste'dodga ega bo'lgan o'quvchi-yoshlarni Xalq ta'limi vazirligi, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi va O'zbekiston jurnalistlari ijodiy uyushmasi tomonidan o'quvchilar o'rtasida o'tkaziladigan turli ijodiy tanlovlarga jalb qiladi, ularning ijodiy ishlarini adabiy nashrlarga, almanaxlarga tavsiya etadi.

Iste'doli ijodkor o'quvchilarni atoqli adiblar nomidagi ijod maktablari faoliyati bilan yaqindan tanishtirish orqali kelajakda ularning ijod maktablarida ta'lim olishlariga motivatsiya beradi.

Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi faoliyatining 5 yilga mo'ljallangan maqsadli KO'RSATKICHI

T/r	Faoliyatini baholash ko'rsatkichlari nomi	O'lchov birligi	2021-y.	2022-y.	2023-y.	2024-y.	2025-y.
1	Umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilarini to'garaklarga jalb qilish samaradorligi.	O'quvchilar soniga nisbatan (foiz hisobida)	10	12	15	18	20
2	Ijodkor o'quvchilarni kashf etish, yozuvchi va shoirlik qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish.	O'quvchilar soniga nisbatan (foiz hisobida)	1	1,5	2	2,5	3
3	Umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilari o'rtasida kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini shakllantirish orqali kitobxonlar sonini oshirish.	O'quvchilar soniga nisbatan (foiz hisobida)	15	20	25	30	40
4	O'quvchilar o'rtasida «Yoshlar te- atr studiyalari» faoliyatini rivoj- lantirish.	O'quvchilar soniga nisbatan (foiz hisobida)	1	2	3	4	5
5	Iqtidorli o'quvchilarning ijod maktablariga kirish ko'rsatkichi.	O'quvchilar soniga nisbatan (foiz hisobida)	-	1	2	3	3

IQTIDORLI O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHNING USUL VA SHAKLLARI

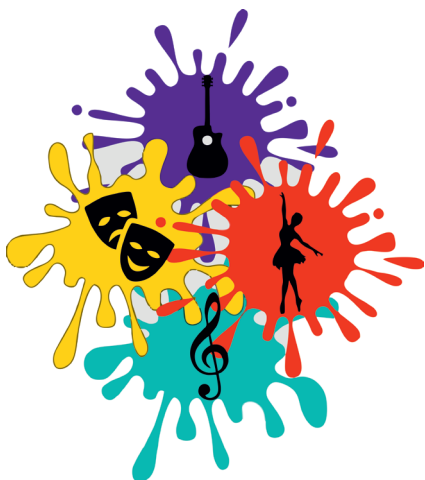
Iqtidorlilik – bu inson ruhiyatining hayot davomida shakllanadigan tizimli sifati bo‘lib, u odamning boshqa odamlarga nisbatan bir yoki bir nechta faoliyat turlarida yuqori (g‘ayrioddiy, ajoyib) natijalarga erishish imkoniyatini bildiradi.

Iqtidorli bolalar bilan, ularning iqtidor va qobiliyatini ro‘yobga chiqarish bo‘yicha keng ko‘lamli tadbirlar yuqorida keltirilgan «Umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarida ijodiy-madaniy masalalar bo‘yicha targ‘ibotchi lavozimini amaliyotga joriy etish to‘g‘risida»gi qo‘shma qarorining qabul qilinishi munosabati bilan boshlandi.

Iqtidorli bola - turli faoliyat turida yorqin, ravshan, ba‘zan ajoyib yutuqlari bilan ajralib turadigan bola. Bugungi kunda ko‘pchilik psixologlar iqtidor-

ning rivojlanish darajasi, sifat jihatidan o‘ziga xosligi va tabiati har doim irsiyat (tabiiy moyilik) va bolaning faoliyati (o‘yin, ta‘lim, mehnat) bilan bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy muhitning murakkab o‘zaro ta‘siri natijasi ekanligini tan olishadi. Shu bilan birga, bolaning o‘z faoliyati, shuningdek, shaxsiy iste‘dodni shakllantirish va amalga oshirish asosida yotgan shaxsning o‘zini o‘zi rivojlantirishning psixologik mexanizmlari alohida ahamiyatga egadir.

Iqtidorli bolalar odatda erta nutqqa va nostandart fikrlashga asoslangan ajoyib xotiraga ega bo‘ladi. Bunday bolalar axborot va hodisalarni tasniflash qobiliyati, to‘plangan bilimlardan keng foydalanish qobiliyati, murakkab sintaktik tuzilmalar bilan birga keladigan katta lug‘atiy tushuncha va atamalar hamda murakkab savollar berish qobiliyati bilan ajralib turadi. Kichkina «vunderkindlar» lug‘at va yensiklopediyalarni o‘qishdan zavqlanadilar, ularning fikricha, o‘zlarining tushunchalari va xayoliy hodisalarini ifodalashi kerak bo‘lgan so‘zlarni o‘ylab topadilar, aqliy qobiliyatlarni faollashtirishni talab qiladigan o‘yinlarni afzal ko‘radilar.

Iqtidorli bolalar kognitiv (aqliy, intellektual) noaniqlikni osongina hal qilishadi. Biroq, duch kelgan qiyinchiliklar bunday bolalarni muammolardan chekintirmaydi. Ular qiyin va uzoq muddatli vazifalarni qabul qilishdan xursand bo‘lishadi va ularga tayyor yechimlar taklif qilinganda ular buni qabul qilmaydilar.

Iqtidorli bola, shuningdek, biror narsaga e‘tiborining ortishi, uni qiziqtiradigan sohada natijalarga erishishda qat‘iyatliliigi bilan ajralib turadi.

Kichik hayotiy tajribasi tufayli bunday bolalar ko‘pincha o‘zlari bajara olmaydigan ishlarini boshlaydilar. Ular kattalar tomonidan ularni tushunishga va ba‘zi yo‘l-yo‘riqlarga muhtoj

bo'ladilar. Ular o'zlarining muvaffaqiyatsizliklariga e'tibor qaratmasliklari kerak.

Iqtidorli va iste'dodli bolalar quyidagi xususiyatlar bilan ajralib turadilar:

- adolat tuyg'usi kuchli rivojlangan bo'lib, bu tuyg'u juda erta namoyon bo'ladi. Iqtidorli bolalarning shaxsiy qadriyatlar tizimi juda keng bo'ladi.

- ijtimoiy adolatsizlikka sezgir bo'ladilar. Ular o'zlari va atrofida uchun yuqori talablarni qo'yadilar, haqiqat va adolatga, tabiat bilan uyg'unlikka intiladilar.

- borliq va fantaziyani aniq ajrata olmaydilar.

- ularda hazil (yumor) tuyg'usi rivojlangan bo'ladi. Iste'dodli odamlar nomuvofiqlikni (no-

standartlikni) yaxshi ko'radilar, ular ko'pincha yumorni tengdoshlari topa olmaydigan hollarda topa olishadi.

- iqtidorli bolalar doimo o'zlari uchun juda qiyin bo'lgan muammolarni hal qilishga harakat qilishadi. Ular fikriga ko'ra bunday urinishlar foydalidir.

- iqtidorli bolalarda bo'rttirilgan qo'rquv holatlari xarakterlidir, chunki ular ko'plab xavfli oqibatlarni tasavvur qila oladilar.

- boshqalar tomonidan his-tuyg'ularning og'zaki bo'lmagan (noverbal) shaklda namoyon bo'lishiga o'ta sezgir bo'ladilar va ular o'z atrofida sokin holat bo'lishiga juda moyildirlar.

Iqtidorli va iste'dodli bolalar bilan samarali ishlash bo'yicha maktab jamoasi, targ'ibotchi, o'qituvchilar, maktab psixologi faoliyatiga quyidagilar kiradi:

Ta'lim jarayonining tarkibiy yaxlitligi ta'lim tizimini tashkil etuvchi tarkibiy qismlarining o'zaro bog'liqligiga asoslanadi: g'oyalar - mazmun - ta'lim mazmunini yangilash, ta'lim dasturlarining o'zgaruvchanligi - individual ta'lim trayektoriyalarini

belgilash - texnologiyalar - rivojlantiruvchi ta'lim va amaliyot usullari - ta'lim faoliyati - bolalarni o'qitish va tarbiyalashda oilaning yordami.

Pedagogik tizim to'rtta asosiy g'oyaga asoslanadi:

1

har bir o'quvchining o'ziga xos, betakror shaxs sifatidagi ichki qadriyatini anglash;

2

Har bir bolaning, jumladan, uning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlarining cheksizligi;

3

O'z-o'zini ijodiy rivojlantirishda ichki erkinlikning tashqi erkinlikdan ustunligi;

4

O'z-o'zini ijodiy rivojlantirish qoidalari: o'zini anglash, o'zini mustaqil boshqara olish, o'z o'quv va ijodiy faoliyatini mustaqil tashkil eta olish, o'zini ijodiy takomillashtirish va o'z shaxsini ro'yobga chiqarish.

Iqtidorli bolalarni aniqlashni kuzatish, psixologik xususiyatlarini, nutqini, xotirasini, mantiqiy fikrlashini o‘rganish asosida boshlang‘ich maktabdanoq boshlash kerak bo‘ladi. Iqtidorli va qobiliyatli o‘quvchilar bilan ishlash, ularni izlash, aniqlash va rivojlantirish maktab faoliyatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylanishi kerak.

An’anaviy ravishda iqtidorli bolalarning uchta toifasini ajratish mumkin:

Aqliy rivojlanishining umumiy darajasi noodatiy yuqori bo‘lgan bolalar (bunday bolalar ko‘pincha maktabgacha va boshlang‘ich maktab yoshida uchraydi).

Turli sabablarga ko‘ra o‘qishda muvaffaqiyatga erisha olmaydigan, lekin yorqin kognitiv (aqliy) faollikka, aqliy tuzilishning o‘ziga xosligiga, ajoyib aqliy potensialga ega bo‘lgan o‘quvchilar (ular ko‘proq maktab yoshida uchraydi).

Nostandart aqliy qobiliyat belgilariga ega bo‘lgan bolalar – fanning ma’lum bir sohasida.

Iqtidorli bolalar bilan ishlashda pedagogik faoliyat tamoyillari:

- shaxsiy rivojlanish uchun yaratilgan imkoniyatlarning maksimal darajada xilma-xillik tamoyili;
- sinfdan tashqari ishlarning rolini oshirish tamoyili;
- o'qitishni individuallashtirish va differensiallashtirish tamoyili;
- o'qituvchining minimal ishtirokida o'quvchilarning o'zaro hamkorlikdagi o'quv faoliyati uchun shart-sharoitlar yaratish tamoyili;
- o'quvchilarning qo'shimcha ta'lim xizmatlarini tanlash erkinligi.

Iqtidorli o'quvchilar bilan samarali ishlash shartlari.

Maktab jamoasining har bir a'zosi iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashning muhimligini anglash va shu bilan birga o'quvchilarda ta'lim olishga bo'lgan ijobiy motivatsiyani shakllantirish muammosiga e'tiborni kuchaytirish.

Iqtidorli bolalar bilan ishlashning uslubiy tizimini yaratish va doimiy takomillashtirib borish.

O'qituvchilar jamoasi va maktab rahbariyati tomonidan iqtidorli bolalar bilan ishlash tizimini joriy etishni maktab faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylantirish.

Iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashga, birinchi navbatda, ma'lum fazilatlariga ega bo'lgan o'qituvchilarni jalb qilish:

- iqtidorli bola uchun o‘qituvchi – qiyin vaziyatlarda adekvat javob beradigan, tanqidni qabul qila oladigan, o‘zidan ko‘ra qobiliyatli va bilimdonroq odamlar bilan ishlashda ruhiy aziyat chekmaydigan shaxsdir. O‘qituvchining iqtidorli o‘quvchi bilan o‘zaro munosabati o‘quvchi qobiliyatlarini optimal rivojlantirishga qaratilgan bo‘lishi, yordam berish, qo‘llab-quvvatlash xarakteriga ega bo‘lishi kerak;
- o‘qituvchi o‘zi qabul qilingan qarorlar uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishga tayyor bo‘lishi lozim;
- o‘qituvchi intellektual o‘zini-o‘zi takomillashtirishga intilishi, o‘z bilimini to‘ldirish ustida jon-jahdi bilan ishlashi, boshqalardan o‘rganishga, o‘z-o‘zini tarbiyalash va rivojlantirish bilan shug‘ullanishga tayyor bo‘lishi kerak.

Targ‘ibotchi:

IQTIDORLI O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASH SHAKLLARI:

Iqtidorli bolalar rivojlanishining ayrim muammolari

Iqtidorli bolalarni aniqlash, ularning qobiliyatini rivojlantirish bugungi zamon jamiyatining ustuvor vazifalaridan biridir. Bu

vazifani amalga oshirish u qadar yengil vazifa emas, chunki iqtidorli odamni topish va undan ham ko‘proq uning individual xususiyatlariga muvofiq ta‘lim va tarbiya berish juda murakkab jarayondir.

Iqtidorli bolalarni rivojlantirishning ikkita maqsadi bor.

Iqtidorli bolaning qobiliyatlari va moyilliklarini to‘liq ro‘yobga chiqarish imkoniyatini yaratish. Ushbu maqsadga erishish uchun bir qator tadbirlarni amalga oshirish kerak. Bularga quyidagilar kiradi: iqtidorlilik mezonlarini ajratish, ushbu mezonlarga ko‘ra bolalarni aniqlash, ularning qiziqishlari va rivojlanishning dastlabki darajasini o‘rganish. Iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlash jamoaviy, kichik guruhli va individual darslarning nazariy asoslari va amaliy shakllarini ishlab chiqish hamda pedagogik faoliyatni tahlil qilish va tizimlashtirish bo‘yicha harakatlarni amalga oshirishni taqozo etadi.

O‘z manfaatlaridan kelib chiqib, o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqara oladigan jamiyatning mutanosib, ziyoli vakilini tarbiyalash. Bu maqsad bolaning individual shaxsiy xususiyatlarini o‘rganish va rivojlantirish, shuningdek, uning rivojlanishi uchun ma’lum jismoniy va psixologik sharoitlarni yaratishni taqozo etadi.

Iqtidorli bolalarni rivojlantirish bo‘yicha pedagogik dasturlar ushbu ikkala vazifani bir vaqtning o‘zida hal qilish kerakligi asosida tuzilishi kerak. Bunday dasturlarning tuzilishiga nafaqat pedagogika va psixologiyaning umumiy talablari, balki bolaning shaxsiyati, xarakteri ham ta’sir qiladi, ya’ni bunday dasturlar asosan individual xarakterga ega bo‘lishi kerak.

Iqtidorlik murakkab hodisa bo'lib, uning ijobiy va salbiy oqibatlari bor. Iqtidorning ijobiy ko'rinishlariga yaxshi nutq qobiliyati, izchillik, mustaqillik, ijodkorlik, qiziqishlarning xilma-xilligi, qadriyat hissi, yaxshi xotira, qat'iyatlilik, nostandart (noodatiy) fikrlash va boshqalar kiradi. Salbiy ko'rinishlari – individualizm, fikrlash va yozishning turli tezligi, xarakterning beqarorligi, egoistiklikning namoyon bo'lishi, boshqalarga talabchanlik va murosasizlikning kuchayishi.

Iste'dod va uning namoyon bo'lishi haqidagi qarashlarning bir xil emasligi, shuningdek, ushbu tushuncha hayotda va fanda turli usulda ifodalashini hisobga olsak, iste'dodga har tomonlama va to'g'ri ta'rif berish qiyin.

Iqtidorni aniqlash ko'plab omillarga bog'liq, shuning uchun bola haqida olish mumkin bo'lgan barcha axborot manbalaridan foydalanish kerak bo'ladi. Turli manbalardan olingan axborotlarni solishtirgandan keyingina ma'lum bir xulosaga kelish mumkin. Oddiy hayotiy vaziyatlarda o'qituvchilar, ota-onalar, tengdoshlar va do'stlarning hikoyalari, sharhlari va mulohazalari, shuningdek, turli testlar natijalari manba sifatida ishlatilishi mumkin.

Odatda iqtidorli bolani shunday tarbiyalashga harakat qilishadiki, uning natijasida iqtidorli bola uni tarbiyalagan jamiyat manfaatlarini ifodalashi kerak bo'ladi. Ammo aynan iqtidorli bolalar ko'plab muammolarni keltirib chiqaradilar. Bu, birinchi navbatda, ularning boshqalarga nisbatan kuchliroq rivojlanishi va atrofdagi dunyoga noan'anaviy qarashlari bilan bog'liqdir. Ko'pincha iqtidorli bolalar maktabda umumiy talablarga bo'ysunishni xohlamaydilar: ular uy vazifasini bajarmaydilar, allaqachon bilganlarini yana takroran boshqa tengdoshlari bilan birga bosqichma-bosqich

o‘rganishni xohlamaydilar va hokazo. Bu muammo bilan bir qatorda yana bir muammo bor – erta rivojlangan bolalar yozishdan ko‘ra tezroq fikr qilishadi. Ba‘zi hollarda, bu bolaning o‘z fikrlarini tuzatishdan butunlay voz kechishiga olib kelishi mumkin.

Odatda iqtidorli bolalarda o‘ziga va boshqalarga nisbatan talabchanlik, qonunlarni buzuvchilarga nisbatan murossasizlik namoyon bo‘ladi. Xulq-atvor va ongning bunday rivojlanganligi va shakllanganligi iqtidorli bolalar kumirlarga (...) ergashmaslik va har qanday obro‘li va nufuzli shaxslarga ixlos qo‘ymaslikni shakllantirishi bir tomondan, o‘quv jarayonini murakkablashtiradi, boshqa tomondan, ularning o‘z uslubini shakllantirishga yordam beradi.

Shuni ham aytish kerakki, iqtidorli bolalar nafaqat boshqalarga, balki ko‘pincha o‘zlariga ham noqulaylik tug‘diradi. Bu holat boshqalar bilan muloqot jarayonida namoyon bo‘ladi, ya‘ni iqtidorli bolalarning shaxslararo muloqotida muammolar mavjud bo‘ladi. Ular erta yoshligidanoq tashkilotchi, yetakchi

rolini o‘z zimmalariga olib, bu bilan muloqotda yoki o‘yinda qolgan ishtirokchilarning noroziligiga sabab bo‘ladilar. Keyinchalik, iqtidorli bolalar boshqalarga buyruq berishga, nazorat qilishga moyil bo‘lib, qattiqroq va toqatsiz bo‘lib qoladilar.

Yuqoridagi faktlar iqtidorli bolalar bilan ishlashda targ‘ibotchining eng muhim vazifalaridan biri jamoada qulay muhit yaratish va ziddiyatli vaziyatlarini bartaraf etishdan iborat degan xulosaga olib keladi. Shuni ta‘kidlash kerakki, iste‘dodni haddan tashqari himoya qilish qayg‘uli oqibatlariga olib kelishi mumkin – o‘zini ilohiylashtirish va boshqalarni kamsitish, shuningdek, o‘z-o‘zini yanada takomillashtirishdan bosh tortish.

Iqtidorli bolalarni aniqlash va ularga hamrohlik qilish modeli

Modelning maqsadi – iqtidorli o‘quvchilarni psixologik va pedagogik qo‘llab-quvvatlash uchun sharoit yaratish.

Ta‘mirlash vazifalari:

1 Bolaning iqtidorini rivojlantirish uchun alohida sharoitlar yaratish. Ushbu vazifa tadqiqotlar o‘tkazish, uslubiy, tashkiliy ishlar orqali amalga oshiriladi.

2 Iqtidorli bolaning atrof-olamga, boshqa odamlarga va o‘ziga nisbatan bo‘lgan munosabatlarining barqaror tizimini, o‘z hayotini ongli, mas‘uliyatli va erkin qurish, shuningdek, hayotiy tanlov va faoliyat yuritish imkonini ochish

uchun sharoit yaratish. Bu vazifa «o‘qituvchi – bola – ota-ona» tizimidagi o‘zaro ta‘sir orqali hal etiladi.

3 Maktab davrining turli yosh bosqichlarida bolaning iqtidorini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlarini kuzatib borish. Olingan ko‘rsatkichlar psixologik-pedagogik holat mazmuni, yosh imkoniyatlari bilan taqqoslanadi. Bu muammo, asosan, pedagogik faoliyatni rivojlantiruvchi pedagogik-psixologik diagnostika yordamida hal qilinadi.

4 Iqtidorli bolaning rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda o‘qituvchilar, ota-onalar va boshqa toifa insonlarning psixologik-pedagogik malakasini oshirish.

Qo‘llab quvvatlash tamoyillari :

- iqtidorli bolaning rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashning uzluksizligi;

- bolaning o‘ziga xosligini tan olish, bir bolani boshqasi bilan taqqoslash;

- bolaning ruhiy dunyosiga, uning yehtiyolariga, dunyoga va o‘ziga subyektiv munosabatning o‘ziga xos xususiyatlariga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo‘lish;

- bola manfaatlarini himoya qilish;

- bolaning individual rivojlanish yo‘li;

- yosh va individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish;

- bolaga shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv tamoyili;

- tashxis asosida bola iqtidorini rivojlantiruvchi faoliyatni olib borish tamoyili.

Qo‘llab-quvvatlash me‘yori o‘qituvchining kasbiy faoliyatida namoyon bo‘ladi:

- bola iqtidorini qo‘llab-quvvatlash amaliyotini izchil amalga oshirib borish;

- tashxis usullari kompleksini yaratish va undan samarali foydalanish;

- iqtidorli bolani kuzatib borish dasturini ishlab chiqish, uni amalga oshirishga boshqa o‘qituvchilarni, ota-onalarni jalb qilish;

- dastur samaradorligini monitoring qilish va dastlabki dastur samarasiz bo‘lgan taqdirda ishlab chiqish;

- bolaga muhabbat va buning natijasida uni shaxs sifatida qabul qilish, empatiya, bag'rikenglik va sabr-toqatli, kechirimli bo'lish;

- bola qiyinchiliklarga duch kelgan holatlarda undan muvaffaqiyatni kutish, qiyinchiliklarni hal qilishda ko'maklashishga tayyor ekanligingizni namoyish qilish, subyektiv baholash va xulosalardan voz kechish;

- bolaning harakat qilish, tanlash, o'zini ifoda etish, o'zini namoyon qilish erkinligi huquqini tan olish («xohlash» va «xohlamaslik» huquqi);

- mustaqillik va o'z kuchiga ishonchni rag'batlantirish va ma'qullash, introspeksiyaning (bola o'zida kechayotgan ruhiy kechinmalarni anglashi, kuza-tishi), reflektiv fikrlashni, o'z-o'zini tahlil qilishini rag'batlantirish;

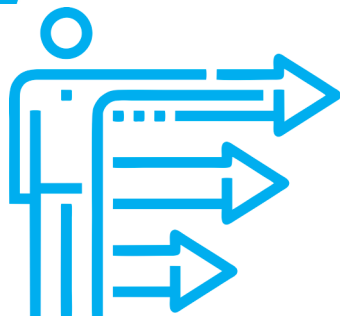
- bolaning muloqotda va o'z muammosini hal qilishda shaxsiy tengligini tan olish;

- o'qituvchilar tomonidan refleksiya, o'z-o'zini tahlil va nazorat qilishni tizimli ravishda amalga oshirish.

Iqtidorli bolaning rivojlanishini kuzatish bosqichlari

Kuzatishning **birinchi bosqichi** – diagnostik – bolaning qiziqishlari va iqtidorini topish, aniqlash, iqtidorni tan olishdan iborat bo'ladi. Tashxis uchun kerakli ma'lumotlar ota-onalar, tarbiyachilar yoki bola bilan aloqada bo'lgan boshqa odamlardan olinishi mumkin. Ushbu bosqichda o'qituvchilar ota-onalarni bolalarning yosh va fiziologik xususiyatlari bilan tanishtiradilar. Shu bilan birga, o'qituvchilar va ota-onalar har bir bolaning individual xususiyatlarini o'rganadilar. Bolaning individual holati shu yoshdagi bolalarning yosh xususiyatlari va ta'lim olish imkoniyatlariga mos kelmasa, bolaning individual rivojlantirish nuqtai nazaridan yondashuvni talab qiladi. 7-10 yoshli bolalar uchun o'qituvchilar diagnostik usullar kompleksidan foydalanib, boshlang'ich maktab ta'limining 4 ta asosiy yo'nalishi doirasida bolaning shaxsiy rivojlanish darajasini aniqlaydilar: ijtimoiy-shaxsiy, kognitiv-nutq, badiiy-estetik, psixologik-jismoniy.

Ikkinchi bosqich – bolaning qobiliyatlarini aniqlash, psixologik-pedagogik konsiliumni o‘tkazish.

Ushbu bosqichda o‘qituvchilar bolalar bog‘chasi tarbiyachilaridan, ota-onalardan qo‘shimcha ma’lumot to‘playdilar, bolada topilgan iqtidorni aniqlash uchun maxsus adabiyotlarni o‘rganadilar. Agar bola boshlang‘ich sinf yoshida bo‘lsa, sinf rahbari psixologik-pedagogik konsiliumni tashkil etadi va unga kerakli mutaxassislarni, shu jumladan qo‘shimcha ta’lim o‘qituvchilarni taklif qiladi. Konsilium bolani rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan barcha ma’lumotlarni umumlashtiradi va qo‘llab-quvvatlash guruhini, iqtidorli bolaning rivojlanishi uchun shart-sharoitlarni belgilaydi. Bolaning iqtidorini rivojlantirish uchun sharoit yaratish bo‘yicha individual dasturlar yoki tavsiyalar ishlab chiqadilar. «Bola rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash kundaligi»da mutaxassislar xulosalar yozadilar, iqtidorli bolaning rivojlanishiga hamrohlik qilish bo‘yicha tavsiyalar beradilar.

Uchinchi bosqich – iqtidorli bolalarni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish: to‘garakda, sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda, bolalar uchun qo‘shimcha ta‘lim muassasasida bola bilan uni rivojlantirish ishlarini olib borish; ota-onalar va o‘qituvchilar uchun maslahat berish va boshqa ishlar. Ushbu bosqichda bolaning aniqlangan iqtidorini tahlil qilish, ota-onalarning o‘z farzandining iqtidorini rivojlantirish uchun arizasi asosida maktab ma‘muriyati iqtidorli bolalarning rivojlanishi uchun sharoit yaratadi: to‘garaklar, studiyalar ochadi, tanlovlar va fan olimpiadalarini o‘tkazadi. Shu bilan birga, ichki resurslardan, maktab o‘qituvchilaridan foydalanadi, shuningdek, qo‘shimcha ta‘lim muassasalaridan o‘qituvchilarni taklif qiladi. Maktab va qo‘shimcha ta‘lim o‘qituvchilari to‘garaklar, studiyalar ishi uchun o‘quv dasturlarini ishlab chiqadilar, ular ota-onalar bilan muhokama qilinadi va tasdiqlanadi. Ushbu bosqichda bolalar uchun qo‘shimcha ta‘lim muassasalari imkoniyatlaridan samarali foydalanish zarur bo‘ladi. Maktab rahbari maktab va maktabdan tashqari ta‘lim muassasasi o‘rtasida hamkorlik to‘g‘risida shartnomalar tuzadi. Shu bilan birga, bolalar, maktab o‘qituvchilari va qo‘shimcha ta‘lim muassasasi o‘qituvchilari, madaniyat muassasalari, ota-onalarni birlashtirgan holda qo‘shma tadbirlarni o‘tkazish orqali hamkorlik muhiti yaratiladi, iqtidorli bolaning rivojlanishi uchun o‘zaro mas‘uliyat shakllanadi, iqtidorli bolani rivojlantirish uchun o‘zaro javobgarlik pozitsiyasi mustahkamlanadi, maktab hamda qo‘shimcha ta‘lim muassasasi hamkorlik darajasi yanada oshadi.

To'rtinchi bosqich – iqtidorli bolalar rivojlanishini qo'llab-quvvatlashning oraliq natijalarini tahlil qilish.

Ushbu bosqichda psixologlar, o'qituvchilar va ta'lim tizimining boshqa mutaxassislari o'quv yilining o'rtalarida, oxirida va agar kerak bo'lsa tez-tez bolaning iqtidorini ijobiy rivojlanayotganining tashxisini olib borish va shu asosda uning individual rivojlantirish dasturlariga tegishli o'zgartirishlar kiritiladi, tavsiyalar beriladi. Maktab va qo'shimcha ta'lim muassasalari bolaning qobiliyatlarini ijobiy rivojlanayotganlik holatini namoyish qilishning turli usullaridan foydalanadi: mualliflik asarlari ko'rgazmalari, yakkaxon chiqishlar, festivallar, olimpiadalar natijalari va boshqalar.

3.2. Iqtidorli o‘quvchi oilasi hamda maktab hamkorligi

Iqtidorli bolalarning ota-onalari uchun ota-onalar yig‘ilishi

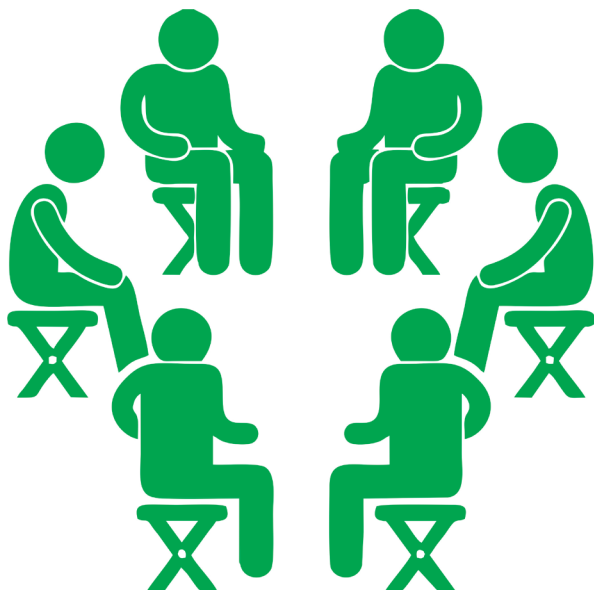
Mavzu: «*Bolaning iqtidori va iste’dodini rivojlantirishda oila, ota-onaning roli*»

Ish shakli: davra suhbatlari.

Ishtirokchilar: targ‘ibotchi, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi, maktab psixologi, iqtidorli bolalarning ota-onalari.

Tayyorgarlik bosqichi: iqtidorli bolalar o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazish, so‘rovnomaning tahlil qilish, ushbu mavzu bo‘yicha psixologik va pedagogik adabiyotlarni o‘rganish, bolalar ijodiy ishlari ko‘rgazmasini tayyorlash.

Tarqatma vositalari: ota-onalar uchun anketalar, bolalar ijodiy ishlari ko‘rgazmasidan namunalar, bolalarning iqtidorliligi masalasiga oid ilmiy va uslubiy adabiyotlar.

Reja:

1. Iqtidorli bolaning psixologik xususiyatlari. (maktab psixologi)
2. Bolalarning iqtidorini ochishda oilaning roli. Iqtidorli bolalarning ota-onalariga maslahat. (targ'ibotchi)
3. Bolalar so'rovini tahlil qilish. (maktab psixologi)
4. Ota-onalarning «Bolaning iste'dodi to'g'risida» so'rovi (targ'ibotchi)
5. Bolalar ijodiyoti ko'rgazmasi. Fikr almashish, munozarali masalalarni hal qilish (targ'ibotchi)
6. Uchrashuv bo'yicha refleksiya o'tkazish, uning samaradorligini ota-onalar tomonidan baholash.

Uchrashuvning borishi

Targ'ibotchi:

Bugungi yig'ilishda siz aziz ota-onalar iqtidorli bolalarni tarbiyalashda qanday rol o'ynashingiz haqida gaplashamiz. Farzandlaringiz g'ayrioddiy ekanligi, ular fanlarni o'rganish, qo'shiq aytish, raqsga tushish, rasm chizish yoki sport bilan shug'ullanish uchun ajoyib qobiliyatga ega ekanligi hammamizni xursand qiladi. Ota-onalarning bolani o'ziga xosligi, iqtidori va iste'dodiga munosabati avvalo oilada shakllanadi, keyinchalik esa bolaning iste'dodiga faol yoki passiv munosabatda bo'lish jarayoni amalga oshadi. Shuning uchun ota-onalar bolani erta bolalikdan hurmat qilishlari, undagi individualligini tan olishlari va buni qabul qilishlari kerak bo'ladi.

Psixolog:

Iqtidorli bolaning psixologik xususiyatlari.

«Iqtidor» atamasi oʻrtacha darajadan sezilarli darajada farq qiladigan qobiliyatlarining yuqori darajada rivojlanishini anglatadi. Iqtidorli bola odatda u yoki bu faoliyat turidagi, ijodkorlikdagi ajoyib yutuqlari bilan ajralib turadi.

Iqtidorli bolalar kognitiv faollikning oshishi, shuningdek, oʻz tashabbusi bilan kat-

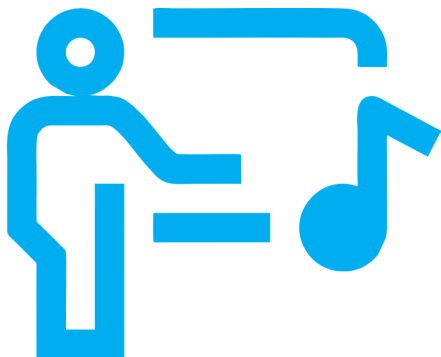
talar talablaridan tashqariga chiqishga tayyorligi bilan ajralib turadi. Bola oʻzi yaxshi koʻrgan ish bilan soatlab vaqtini oʻtkaza oladi va charchamaydi. U ajoyib qatʼiyatliliigi va mehnatsevarliliigi bilan ajralib turadi. Ammo shu bilan birga, u oʻziga qiziq boʻlmagan narsalarga befarq boʻlishi mumkin. Bu bolalar ziddiyatli, bahsga sababchi boʻladigan va noaniq maʼlumotlarni afzal koʻradilar, standart, tipik vazifalarni va tayyor javoblarni qabul qilmaydilar. Iqtidorlilik belgilari yuqori darajadagi faoliyat bilan bogʻliq. Bunday bola boshlagan ishni oxiriga etkazishga intiladi. Bundan tashqari, u shunchaki biror narsaga oʻxshash boʻlgan narsani yaratmaydi, balki yangi narsalarni yaratadi, odatiylikni oʻzgartiradi. U koʻpincha oʻz ishining natijalarini tanqid qiladi, mukammallikka intiladi. Iqtidorli bolalar atrof-dagi hodisa va voqealarni idrok etish mohiyati boʻyicha boshqalardan oldinda yuradi: ular koʻproq bilimlarni egallashga intilishadi. Ular bir xil sharoitda boshqalarga qaraganda koʻproq koʻradi, eshitadi va his qila oladi, bir vaqtning oʻzida bir nechta hodisalarni kuzatishi mumkin. Ular kamdan-kam hollarda xato qilishadi. Atrof-dagi odamlarning intonatsiyalari, imo-ishoralari, turishi va xulq-atvori ularning idrok maydonidan tashqariga chiqmaydi. Iqtidorli bola koʻpincha turli xil maʼlumotlarni oʻziga «shimib oladigan» shimgich bilan taqqoslanadi.

Iqtidorli bolalar ajoyib xotiraga ega. Kichkina vunderkindlar lug‘atlarni, entsiklopediyalarni o‘qishdan zavqlanadilar, ularning fikricha, o‘zlarining tushunchalari va xayoliy hodisalarini ifodalashi kerak bo‘lgan so‘zlarni o‘ylab topadilar, aqliy qobiliyatlarini faollashtirishni talab qiladigan o‘yinlarni afzal ko‘radilar. Ba’zi iqtidorli bolalarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshirib, matematik qobiliyatlari aniq ustunlik qiladi. 6 yoshli bir bola qalam va qog‘oz yordamida kattalarnikiga qaraganda uch xonali sonlarni aqliy jihatdan tezroq ko‘paytiradi.

Xulosa qilib, quyidagilarni aytmog‘chimiz. Iqtidorning turli ko‘rinishlariga ega bo‘lgan bolalarga nisbatan hayratlanish yoki aksincha, hushyor xatti-harakatlar ko‘pincha namoyon bo‘ladi. Ba’zida ota-onalar iqtidorning erta namoyon bo‘lishi holatidan qo‘rqishadi. Shuni esda tutish kerakki, iqtidorli bolalarga nisbatan haddan tashqari ishtiyoq ham, o‘ta tanqidiy, ishonchsiz munosabatning namoyon bo‘lishi ham noo‘rindir. Iqtidorli bolani ortiqcha maqtamaslik, g‘urur va quvonchga aylantirmaslik kerak. Bolada rag‘batlantirilishi kerak bo‘lgan yagona narsa – bu uning atrofidagi dunyoni o‘rganish, keyingi rivojlanishga intilish, o‘zini o‘zi anglash, individual moyilik va ko‘rinishlarni mustahkamlash.

Targ‘ibotchi:

Bolalarning iqtidorini kashf etishda oilaning roli

Bolalarning iqtidorini ochishda oila katta rol o‘ynaydi. Odatda iqtidorli bolalar birinchi qarashda o‘z tengdoshlariga o‘xshash ko‘rinadi, lekin bunday bolalar juda ham o‘ziga xos bolalar ekanligini tushunish kerak. Shu bilan birga, bolaning iqtidorliligi ancha erta paydo

bo'lishi mumkin. Aksariyat hollarda ota-onalar ham bu iqtidorni namoyon qiluvchi qulay imkoniyat tug'ilmaguncha o'g'li yoki qizining g'ayrioddiy qobiliyatlarini sezmasliklari mumkin. Shu sababli, bolaning iqtidorini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashdan manfaatdor ota-onalar o'z farzandlarini diqqat bilan kuza-tishlari, ularning xatti-harakatlarini tahlil qilishlari, o'rganishlari kerak. Agar ular farzandi qu-yidagi xususiyatlar bilan ajralib turganliklarini sez-salar, darhol e'tiborni kuchaytirishi lozim bo'ladi:

- u juda qiziquvchan;
- qiyin savollar berishni va murakkab muammolarni hal qilishni yaxshi ko'radi;
- uning nutqi juda rivojlangan, katta lug'at boyligiga ega;
- barcha savollarga mustaqil yechimlarni izlaydi, har doim ham ota-onaning tayyor javobini qabul qilmaydi;
- belgilangan maqsadga erishishda qat'iyatlilik ko'rsatadi;
- u hisoblash va mantiq sohasida rivojlangan matematik qobili-yatlarga ega;

- o‘z diqqatini qiziqtirgan narsaga yoki vazifaga qarata oladi, lekin o‘zi o‘rganib bo‘lgan yoki zerikkan narsadan osongina voz kechadi;
- boy tasavvurga ega;
- o‘z kasbini erta aniqlaydi, o‘zining imkoniyatlarini, xarakter va xususiyatlarini real baholaydi;
- u hazil (yumor) tuyg‘usi bilan ajralib turadi, kattalarga taqlid qilishi va hokazo, bularning barchasi bolada iqtidor mavjudligini tasdiqlaydi.

Shu o‘rinda ota-onalarning vazifasi – o‘z farzandini uning qobiliyatlariga mos ravishda javob beradigan, uning g‘ayri-oddiylikini so‘ndirmasdan baxtli qilib tarbiyalashdir.

Aksariyat ota-onalar odatda shunday deyishadi: «Men far-

zandimning iqtidorli bo‘lishini xohlamayman, u hamma kabi baxtli bola bo‘lsin».

Ota-onalar o‘z farzandining iqtidorini kashf etishi, o‘sib borayotgan shaxs uchun eng muhim bo‘lgan muloqot – ota-ona va bola o‘rtasidagi muloqot

tashvishlarni emas, balki bu mu-
loqot quvonch bag‘ishlashi va
iqtidorli bola bilan bog‘liq
muammolarni hal qilish vosi-
tasiga aylanishi kerak.

Shu sababli, ota-onalar bolani
yoshligidanoq hurmat qilishlari,
xushmuomalalik bilan, undagi
individualligini (o‘ziga hosligi-
ni, boshqalardan ajralib turuv-
chi sifatlarini) o‘rtacha darajada
(bo‘rttirmasdan) ta’kidlashlari,
farzandlariga o‘zlarining ijodiy
g‘oyalarini imkon qadar tez-tez
ifodalashlariga imkon berishlari,
ularni tinglovchi bo‘lishlari, bir
so‘z bilan aytganda – ularning
g‘ayrioddiy bolasini tushunish-
lari kerak.

I.P.Pavlov shunday deb yoz-
gan edi: «Bolalar nafaqat kat-
talarining odatlari va xulq-atvori-
ni, balki ularning his-tuyg‘ularini
ham juda nozik tarzda o‘zlashti-
radilar». Bolalar inson nutqi-
ning intonatsiyasini, ohangini
his qilishadi. Iqtidorli bolaning
tug‘ilishidan to ilmiy-tadqiqot
faoliyatigacha unga xos bo‘lgan
imkoniyatlarini erkin rivojlanti-
rish uchun mehr-oqibatli muhit
zarur. Shuningdek, ota-onalar
o‘z farzandlarining ko‘zlariga
tez-tez va sevgi bilan qarashlari
kerak, chunki ko‘zlar qalbning
ko‘zqusidir va agar siz bu oyna-
ga muhabbat bilan qarasangiz,
buning evaziga qimmatini bebaho
natijaga erishasiz.

3.3. Iqtidorli bolalarning ota-onalari uchun maslahatlar:

- bolani tushuning va uning o‘ziga xosligini anglang;
- ijodkorlik uchun zarur bo‘lgan muhitni yarating;
- uni haddan tashqari mashg‘ulot, yumush, topshiriqlar bilan yuklamang;
 - unga mehnatsevarlik, sabr-toqatni o‘rgating, barcha sa’y-harakatlari uchun uni rag‘batlantiring;
 - bolaning hissiy o‘zgarishlariga xotirjam bo‘ling;
 - chaqaloqligidanoq uning jismoniy faoliyatiga e’tibor berishni unutmang;
 - unga nisbatan do‘stona muhit yarating;
 - uning shaxsiyatini hisobga oling, kezi kelganda maqtang, unga xushmuomalalik bilan munosabatda bo‘ling;
 - o‘zingizni eng baxtli ota-ona deb hisoblang, bolangizni cheksiz seving.

«Bolaning iste'dodlarini qanday kashf qilish kerak» so'rovnomasi

(A. De Xan va G. Kafa metodologiyasi).

Farzandingiz inson faoliyati sohalaridan biriga moyil bo'lishi mumkin. Iste'dod «belgilari» bilan tanishib, ularning har birini 2 dan 5 gacha bo'lgan ball bilan baholang. Agar biron bir belgi o'ta mos bo'lsa, 5 ball, o'rta darajada mos bo'lsa – 4 ball va hokazo. Keyin sakkizta bo'limdagi ballarini qo'shing, umumiy miqdorni belgilar soniga bo'ling.

1 Farzandingiz texnika sohasidagi kasblarga oid qobiliyatlarga ega, agar u:

- turli mexanizm va mashinalarga qiziqsa;
- modellar, qurilmalar loyihalashni yoqtiradi;
- mexanizmlarning nosozlik sabablarini o'zi topadi;
- shikastlangan mexanizmlarni tuzatishga harakat qiladi, turli qismlardan yangi narsalarni yaratadi;
- chizmalar va eskizlar chizishni yoqtiradi;
- maxsus, hatto kattalar uchun texnik adabiyotlarga qiziqadi.

2 Farzandingiz musiqali iste'dodga ega, agar u:

- musiqani yaxshi ko'rsa, doim musiqa tinglash mumkin bo'lgan joyga intilsa;
- ritm va ohangga juda tez va oson javob beradi, ularni diqqat bilan tinglaydi va eslab qoladi;
- musiqa asbobini chaladi va bu ishni kuchli hissyot va ilhom bilan bajaradi;
- kuylar bastalaydi.

3 Farzandingiz quyidagi hollarda tadqiqot qilish qobiliyatiga ega, agar u:

- mavhum tushunchalarni tushunish, umumlashtirishlarni oson bajarsa;
- tengdoshlaridan oldinda ilmiy-ommabop nashrlarga, kattalar tomonidan yozilgan maqolalar va kitoblarga qiziqish bildiradi;
- o‘z loyihalari, dizaynlari, sxemalari, kolleksiyalarini yaratishga vaqt sarflashni yoqtiradi;
- agar uning loyihasi qo‘llab-quvvatlanmasa, ruhini yo‘qotmaydi, yangisini ixtiro qilish uchun harakat qiladi.

4 Bolaning badiiy iqtidori quyidagilar orqali namoyon bo‘ladi:

- ko‘pincha so‘z yetishmay qolganda his-tuyg‘ularini imo-ishoralar bilan ifodalaydi;
- biror narsa haqida ishtiyoq bilan gapirganda boshqalarda hissiy munosabatlarni uyg‘otishga intiladi;
- beixtiyor o‘zi gapirayotgan odamga taqlid qilib, ovozning ohangini va ifodasini o‘zgartiradi;
- uni tinglayotganlarga katta ishtiyoq bilan gapiradi;
- moslashuvchan va hamma narsaga ochiq bo‘ladi;
- chiroyli yoki xarakterli kiyimning ma’nosini yaxshi ko‘radi va tushunadi.

5 Farzandingiz:

- yaxshi fikr yuritsa, aniq fikrlasa, aytilmagan narsalarni tushunsa, boshqalar harakatlarining sabab va motivlarini anglasa;

- yaxshi xotiraga ega bo'lsa;
- yangi ma'lumotlarni osongina va tez egallasa;
- vaziyatga qarab yaxshilab o'ylangan va asosli savollar bersa;
- kitobga qiziqadi;
- bilimda tengdoshlarini ortda qoldiradi;
- o'ziga bevosita tegishli bo'lmagan voqealar va muammolar haqida tengdoshlariga qaraganda ancha yaxshi va kengroq ma'lumotga ega bo'lsa;
- o'z qadr-qimmati va sog'lom aql-idrokiga ega, yoshiga nisbatan oqilona, hatto ehtiyotkorlik bilan ish tutsa;
- juda sezgir, kuzatuvchan, hayotdagi barcha yangi va kutilmagan hodisalarga tez munosabatda bo'la olsa.

6 Bolada sportga iqtidori bor:

- u baquvvat va doimo o'z ustida ishlashni va harakat qilishni xohlaydi;
- deyarli har doim boshqalar bilan musobaqalashganda ustunlik qiladi yoki sport o'yinlarida g'alaba qozonadi;
- konki, chang'i, to'p bilan mohirona muomala qilishni qachon o'rgangani noma'lum;
- ko'plab tengdoshlaridan jismonan rivojlangan va harakatlarini muvofiqlashtira oladi, yengil, plastik harakat qiladi;
- o'yinlarni, musobaqalarni va sokin o'yin-kulgilarni afzal ko'radi;
- hech qachon charchamaydi;
- u o'zi taqlid qiladigan o'ziga xos qahramon sportchisi bor.

7 Farzandingiz adabiy iqtidorga ega, agar u:

- biror narsa haqida gapirsa, tanlagan syujetga amal qilishni bilsa, asosiy fikrni yo‘qotmasa;
- fantaziya yoki improvizatsiya qilishni yaxshi ko‘rsa;
- hikoyalarning qahramonlarini jonli va qiziqarli tasvirlasa;
- yolg‘izlikda hikoyalar yozishni yaxshi ko‘rsa.

8 Farzandingizning badiiy qobiliyatlari quyidagilarda namoyon bo‘lishi mumkin:

- o‘z his-tuyg‘ularini yoki kayfiyatini ifodalash uchun so‘z topa olmasligi, rasm chizish yoki modellastirishga murojaat qilish;

- o‘z chizmalarida va rasmlarida erishilgan narsada to‘xtamasdan, narsalar, odamlar, hayvonlar, vaziyatlarning xilma-xilligini aks ettiradi;

- san‘at asariga jiddiy yondashadi, san‘at asari uning e‘tiborini tortsa, o‘ychan va jiddiy bo‘ladi;

- ixtiyoriy ravishda haykaltaroshlik qiladi, chizadi, materiallar va bo‘yoqlarni birlashtiradi;

- amaliy narsalarni yaratishni yaxshi ko‘radi – uy bezaklari, kiyim-kechak va boshqalarni.

3.4. O‘quvchilar bilan «Jamoat joylarida o‘zini tutish qoida va me‘yorlari» mavzusida suhbat

Suhbatdan ko‘zlangan maqsadlar:

- bolalarning jamoat joylarida o‘zini tutish qoidalari haqidagi bilimlarini mustahkamlash;
- xushmuomalalik, o‘zaro yordam, boshqalarga nisbatan mehr-muruvvatli bo‘lishni.

Biz har kuni turli odamlarga duch kelamiz: jamoat transportida, ko‘chada, do‘konda, uyga qaytayotganda biz o‘z ishi bilan shoshayotgan ko‘plab odamlarni uchratamiz. Mazkur jarayonda ba‘zan madaniyatsizlik, yomon xulq namoyon bo‘ladigan vaziyatlarga duch kelamiz va xulq-atvor qoidalari hamda me‘yorlariga rioya qilishimiz biz guvoh bo‘lgan yomon vaziyatlar ishtirokchisiga aylanishimizni oldini oladi. Ba‘zan do‘konlarda befoyda tortishuvlarga va jamoat transportida turli janjallarga duch kelamiz. Odobli odam jamoat joylarida o‘zini to‘g‘ri tutishni biladi va bunday vaziyatlarga tushib qolmaslikka harakat qiladi.

Nima uchun bizga qoida va me‘yorlar kerak?

Bolalikning dastlabki davrlaridanoq o‘zini qanday qilib to‘g‘ri tutish kerakligi o‘rgatiladi. Bola aqlini tanigan davrdan boshlab kattalar bolaga madaniyatli shaxs bo‘lib yetishishiga, bog‘cha va maktabdagi boshqa bolalar bilan til topisha olishiga yordam berishlari kerak. Voyaga yetgan har bir kishi ushbu qoidalarni yodda tutishi va ularga rioya qilishi kerak.

Bunday qoida va me'yorlar kayfiyatni buzadigan, uzoq vaqt davomida yoqimsiz taassurot qoldiradigan noxush holatlarga tushib qolishdan asraydi. Shaxsning noxush vaziyatdan qanday chiqib ketishi uning odob-axloq qoidalari kabi tushuncha bilan qanchalik tanishligiga bog'liq.

Atrofimizdagi odamlar bizni qanday ko'rishlari ko'p jihatdan harakatlarimiz to'g'riligiga bog'liq. Jamiyat esa insonga va uning barcha harakatlariga baho bera boshlaydi.

To'g'ri xulq-atvor yangi tanishlar bilan aloqa o'rnatishga, o'zaro tushunishga erishishga yordam beradi, kelgusi hamkorlik uchun qulay zamin yaratadi.

Xulq-atvor qoidalarining maqsadi jamiyatning har bir a'zosi uchun komfort muhit yaratish, qo'pollik, boshqalarga hurmatsizlik qilishga yo'l qo'ymaslikdir.

Biz yaratadigan jamiyat qanday bo'lishi har bir shaxsga, uning o'zini to'g'ri tutish va umume'tirof etilgan me'yorlarni bajarish qobiliyatiga bog'liq.

Bizga erta bolalikdan yaxshi xulq-atvor qoidalari va jamoat joyida o'zini madaniyatli tutish qobiliyati o'rgatilgan bo'lsada, tez-tez sodir bo'ladigan va kunlik hayotimizda uchrab turadigan ziddiyatli, janjalli holatlardan kelib chiqadigan bo'lsak, ayrim shaxslar tomonidan odob-axloq me'yorlariga rioya etilmasligini kuzatishimiz mumkin. Axloq – bu jamiyatda qabul qilingan xulq-atvorning o'ziga xos standarti, qoidalar tizimi me'yorlari.

Kundalik hayotimizda har kim uchun eng muhim sifatlar quyidagilar bo'lishi kerak: yaxshi xulq-atvor qoidalariga rioya etish, boshqalarga hurmat va mehribonlik ko'rsatish hamda ularga alohida e'tiborli bo'lish.

Bolalar uchun axloq kodeksi

Biz tez-tez ko‘chada yoki do‘konda bolaning xunuk odob bilan o‘zini tuta boshlaganini, jazavaga (isterikaga) tushishini ko‘ramiz. Kichkina bolalar ota-onasidan o‘yinchoq va shirinliklar olib berishni so‘rashadi. O‘smirlarga kelsak, ular baland ovozda, so‘kinish, chekish va o‘zini noto‘g‘ri tutishlari kuzatiladi. Voyaga yetmaganlar uchun bunday xatti-harakatlar nomaqbul hisoblanishi kerak.

Ularning ko‘pchiligi odob-axloq qoidalariga rioya qilish kerak bo‘lgan me‘yorlar borligini bilishadi, lekin ularning aksariyati bunga rioya qilmaydi.

Madaniy ko‘nikmalar va fazilatlar har bir insonning muhim sifatlariga aylanishi kerak, chunki yaxshi tarbiya olgan odam butun umri davomida noto‘g‘ri va nomaqbul ishlarga qo‘l urmaydi, o‘zini obro‘sizlantirmaydi va o‘z hayotini farovonlikda olib boradi.

Ma‘lum qoidalar borki, ularga muayyan rioya qilish talab etiladi:

- jamoat joylarida baland ovozda gapirish, baqirish tavsiya etilmaydi;
- axlatni axlat qutilari tashqarisiga tashlamaslik kerak, ko‘chada va yo‘laklarga (trotuarlarga) tupurish, daraxtlar va butalarni sindirish mumkin emas;
- yo‘l harakati qoidalariga rioya qilish, belgilangan joylardan yo‘lni kesib o‘tish kerak;
- yomon ishlarni qilmaslik, tengdoshlarini bunday ishlardan ogohlantirish zarur;
- bolalar boshqa odamlarni haqoratlashlari va masxara qilmasliklari, shuningdek, tengdoshlarining mol-mulkiga yoki kiyimlariga zarar yetkazmasliklari lozim;
- o‘zidan kichkina bolalarni xafa qilmaslik kerak;
- keksalarni hurmat qilish lozim.

Maktab o‘quvchilari quyidagilarga ruxsat berilmasligini bilishadi:

- boshqalarni (tengdoshlarini, o‘rtoqlarini, sinfdoshlarini) buyum va narsalariga ruxsatsiz tegish;

- behayo so‘zlar bilan so‘kinish;
- yer to‘lalarga tushish, tomlarga chiqish;
- tosh otish kabi yomon ishlarni qilish.

Mazkur qoidalarga rioya etmaslik holatlarini tez-tez uchratish mumkinligidan kelib chiqadigan bo‘lsak, bunday bolalar jamoat joylarida o‘zini tutishga yetarlicha o‘rgatilmagan.

Jamoat transportida (avtobus, metro, tramvay, marshrut taksilar) o‘zini tutish qoidalari:

- avval ayollar, keksalar, keyin bolalar kiradi;
- salondan o‘tayotganda tirsaklari bilan yo‘lovchilarni turtib yubormaslik kerak;
- yo‘l haqini o‘z vaqtida to‘lanishi zarur;
- smartfon, pleyer kabi musiqa tinglovchi qurilmalardan baland ovozda musiqa tinglamaslik, musiqa tinglaganda quloqchin orqali tinglash lozim;
- o‘rindiqlarga yozuvlar yozmaslik, mulkka zarar yetkazmaslik, transport saloniga axlat tashlamaslik kerak;

- transport harakati davomida shovqin qilmaslik, baqirmaslik, shuningdek, haydovchini chalgʻitish mumkin emas;

- agar hot-dog yoki shirinlikni yeb ulgurmagan boʻlsangiz, uni sumkaga solib, transport vositasidan tushganingizdan soʻng yeyishingiz kerak, aks holda yoʻlovchilar kiyimini iflos qilib qoʻyishingiz mumkin;

- doimo yonida dastroʻmol boʻlishi va kerak boʻlganda foydalanish lozim.

- aksirish yoki yoʻtalayotganda doimo ogʻizni yopishingiz, sal-fetka yoki dastroʻmoldan foydalanish kerak;

- koʻchada, jamoat joylarda, oilangizda odobli soʻzlardan foydalanishni unutmang. Agar siz atrofingizdagilarga doim «rahmat», «iltimos», «yoqimli ishtaha», «xayrli tong», «xayrli tun» soʻzlarini ishlatsangiz, sizda xushmuomalalik qoidalari yanada rivojlana bora-veradi.

Unutmang :

- eshikni ochishdan avval ijozat soʻrash maʼnosida siz eshikni oxista taqillatishingiz kerak;

- katta yoshdagilarning suhbatini boʻlmang, xalaqit bermang;

- boshqalarni inkor qilmang, behurmatlik bilan qaramang.

Ovqatlanish paytida oʻzini tutish qoidalari

Bolalarga stol atrofida oʻzini qanday tutish va ovqatlanish vaqtida nimalarni qilmaslik kerakligini ayting.

Siz aniq bilishingiz va rioya qilishingiz kerak boʻlgan amallar:

- ovqatlanishdan oldin qoʻlingizni sovunlab yuvishni unut-mang;

- qog‘oz salftikalardan foydalanishni bilish kerak;
- siz o‘z idishingizga yetarli miqdorda taom olishingiz zarur;
- taomlanish uchun foydalanishga mo‘ljallangan oshxona ji-hozlaridan to‘g‘ri foydalanishni bilish kerak;
- taomlangandan so‘ng, har doim minnatdorhilik bildirish lozim bo‘ladi.

Taomlanish vaqtida quyidagilar taqiqlangan:

- gapirayotganda og‘izni ovqat bilan to‘ldirib gapirish;
- ovqatni og‘zidan tashqariga chiqarish;
- injiqlik qilish, boshqalar e‘tiborini o‘ziga qaratish, stul va stol atrofida besabab yurish.

Ko‘chada o‘zini tutish qoidalari:

• ko‘chani kesib o‘tayotgan-da yon tomonlarga diqqat bilan qarang, svetoforming chiroqlari yonishiga e‘tibor berib o‘ting. Hech qachon mashinalar oldi-dan yoki noma‘lum joylardan o‘tmang va yugurmang. Bun-dan tashqari, siz maysazorni bosib o‘tmasligingiz kerak;

• harakatlanayotgan-da qo‘llaringizni silkitmang, qo‘llaringizni cho‘ntagingizda

ushlab turmang, oldingizga qarab turing. Qorningiz ochgan bo‘lsa, yurib ketayotib ovqatlanmang, bu xunuk ko‘rinadi. Buning uchun yo‘lning bir chetiga o‘tib, ovqatingizni yeyishingiz mumkin. Shu bi-lan birga, siz o‘z kiyimingizni va sizning atrofingizda yurganlarning kiyimini ifloslantirmasligingiz kerak;

• yo‘lga axlat, salftka va sigaret qoldiqlarini tashlamang. Agar yaqin atrofda axlat qutisi bo‘lmasa, axlatni vaqtincha cho‘ntagin-gizga soling. Chekuvchi odamlar uchun chekish mumkin bo‘lgan

burchaklar mavjud. Jamoat joylarida chekish taqiqlanadi.

Yurib ketayotganingizda odamlarni turtib yubormasligingiz, shuningdek, tirsaklaringiz bilan oldinga siljish harakatlarini qilmasligingiz kerak bo'ladi. Yo'lakda, yer osti yo'llarida, zinalarda harakatlanganigizda siz o'ng tomonda harakatlanishingiz kerak.

Agar piyodalar yo'lagida bir nechta odam ketayotgan bo'lsa, unda ma'lum qoidalar mavjud:

1. Ko'cha bo'ylab tengdoshlaringiz bilan to'planib, boshqalar harakatiga xalaqit bermasligingiz kerak. Yo'laklarda yurganingizda tengdoshlaringiz bilan 3 kishidan ortiq bo'lmagan qator shaklida yurish ruxsat beriladi.

2. Agar erkak va ayol birga yo'lakda harakatlansa, u holda ayol o'ng tomonga o'tishi kerak.

Jamoat joylarida o'zini tutish madaniyati

Do'konga kirib, eshik oldida odamlarni tashqariga chiqishlariga xalaqit bermasligingiz kerak. Sotuvchilar bilan yaxshi muomalada bo'ling, to'lov uchun pulni o'z vaqtida tayyorlang, kassirni chalg'itmang.

Agar siz kino yoki teatrga boradigan bo'lsangiz, bu yerda ham odob-axloq qoidalariga rioya etishingiz zarur:

- tomoshaga kechikmasdan oldinroq boring;
- o'z o'ringizga o'tayotganingizda boshqa tomoshabinlarga e'tiborli bo'ling;
- ortiqcha harakatlarni qilmang;
- tomosha boshlanganida gapirmang, sherigingiz bilan pichirlashmang;
- mobil telefonlarni o'chiring.

Qoidabuzarliklar to‘g‘risida eslatma

Ko‘p odamlar ko‘chada yoki transportda o‘zini qanday tutish kerakligini bilishadi. Ammo odamlar har doim ham muzey, teatr yoki kinoga kelganlarida qanday harakat qilishni bilishmaydi.

Buning uchun umumiy xulq-atvor qoidalari mavjud:

1. Spektakl davomida siz telefonda yoki yoningizdagilar bilan gaplashmasligingiz kerak, oyoq kiyimlaringiz bilan shovqin solmaslik, qo‘llaringiz bilan o‘rindiqlik yoki boshqa jihozlarni taqillatmaslik, shivirlashingiz yoki baland ovozda iboralar yoki so‘zlarni gapirishingiz mumkin emas.

2. Qo‘llaringizni yoki oyoqlaringizni oldingizdagi o‘rindiqlikning orqa tomoniga qo‘ymang. Tomoshaga isitma, tumov bilan kelmang. Siz boshqa insonlarga ham tumov va shamollaganligingizni yuqtirishingiz mumkin.

3. Tomosha davomida hamda tanaffus paytida tomoshabinlarni durbin orqali kuzatmang.

4. Agar sizga tomosha yoqmasa, u tugaguncha jimgina (munozarasiz) o‘tiring. Tomosha oxirigacha zalni tark etmang, tanaffusni kuting. Tomosha tugagach, parda tushguncha kutib turing, keyin asta-sekin chiqib ketishingiz mumkin.

«KELISHILDI»
 Respublika Ma'naviyat va
 ma'rifati markazi _____ tu-
 man bo'linmasi
 rahbari _____

«TASDIQLAYMAN»
 _____ tuman
 _____ maktab direktori

202_ yil « » _____

202_ yil « » _____

**_____ viloyati _____ tumani umumiy o'rta ta'lim
 maktabi ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchisining
 202_ – 202_-o'quv yili uchun ijodiy-madaniy yo'nalishda amalga
 oshiradigan tadbirlari**

REJASI

T/r	Chora-tadbirlar nomi	Ijro muddati	Mas'ul ijrochilar
I. Ijodiy qobiliyatga ega o'quvchilarni aniqlash va saralash borasida amalga oshiriladigan ishlar			
1.	Maktabdagi barcha ijodiy qobiliyatga ega o'quvchilarni aniqlash maqsadida o'qituvchilar o'rtasida so'rov hamda o'quvchilar o'rtasida sinov testlari o'tkazish	Sentabr	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi
2.	Maktabdagi barcha ijodiy qobiliyatga ega o'quvchilarning ro'yxatini tuzish va mazkur ro'yxatni muntazam yangilab borish	Sentabr Muntazam	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi
3.	Ijodkor o'quvchilar haqidagi ma'lumotni o'zida aks etgan «Maktab ijodkorlari» daftarini yuritish	Sentabr Muntazam	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi

II. Ijodkor o'quvchilar ijodi bilan muntazam tanishib borish hamda ularga ijodiy jihatdan yo'l-yo'riq ko'rsatib borish yuzasidan amalga oshiriladigan vazifalar			
4.	Har bir o'quvchining ijodiy ishlari jamlanmasini va o'z onlayn arxivini yaratish. «Navoiy (Zulfiyaxonim, Muhammad Yusuf, Halimaxonim va hokazo) izdoshlari», «Maktab ijodkorlari», «She'riyat shaydolari» va boshqa shu kabi nomlar ostida ijodkor o'quvchilar guruhlarini shakllantirish	Muntazam	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi
5.	O'quvchining ijodiy ishlari tahlilini olib borganligi hamda ijodiy jihatdan yo'l-yo'riq ko'rsatganligi yuzasidan «Maktab ijodkorlari» daftaridagi sahifalarni to'ldirib borish	Muntazam	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi
III. Ijodiy to'garaklar tashkil etish hamda reja asosida mahorat saboqlarini olib borish yuzasidan amalga oshiriladigan vazifalar			
6.	Maktabdagi boshqa mavjud ijodiy to'garaklar bilan o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yib borish	Muntazam	Direktorning Ma'naviy-ma'rifiy masalalar bo'yicha o'rinbosari, ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi, ijodiy to'garak rahbarlari
7.	O'zining ijodiy qobiliyati yuzasidan «Nutq madaniyati», «Kamoliddin Bekzod izdoshlari», «Mohir qo'llar», «Ilhom», «Yosh jurnalistlar» kabi to'garaklardan birini tashkil etish, mahorat saboqlarini olib borish. To'garak faoliyatini «Maktab ijodkorlari» daftaridagi tegishli sahifalarda to'ldirib borish	Muntazam	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi

IV. Yorqin iste'dodlarga ega bo'lgan o'quvchi-yoshlarni turli ijodiy tanlovlarga jalb etish hamda ular ijodini adabiy nashr, almanaxlarga tavsiya etish borasida amalga oshiriladigan ishlar

8.	Turli vazirlik, davlat va jamoat tashkilotlari tomonidan tashkil etiladigan barcha ijodiy ko'rik-tanlovlarga o'quvchilarni keng jalb etish	Muntazam	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi, sinf rahbarlari, Yoshlar yetakchisi
9.	Barcha bosma ommoviy axborot vositalari, adabiy nashr hamda almanaxlarga o'quvchilar ijodini muntazam tavsiya etib borish bu borada «Maktab ijodkorlari» daftariidagi tegishli sahifalarda to'ldirib borish	Muntazam	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi
10.	Maktabda kamida bir oyda bir marotaba to'liq yangilanib turadigan banner shaklidagi «Maktab ijodkorlari» devoriy gazetasini yuritish	Bir oyda bir marta	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi to'garak rahbarlari
11.	Maktab ijodkorlari hamda ota-onalar ishtirokida «Maktab ijodkorlari» telegramm guruhini tashkil etish. O'quvchilar ijodini ijtimoiy tarmoqlarda keng targ'ib etish. Eng yorqin ijodkor o'quvchilarning o'z telegramm kanallarini tashkil etishga ko'maklashish	Muntazam	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi to'garak rahbarlari Yoshlar yetakchisi

V. Iste'dodli ijodkor o'quvchilarni atoqli adiblar nomidagi ijod maktablari faoliyati bilan yaqindan tanishtirish orqali kelajakda ularning ijod maktablarida ta'lim olishlariga tavsiya berish borasida amalga oshiriladigan ishlar

12.	Mamlakatimizdagi barcha ijod maktablari haqida uslubiy qo'llanmalar, videoroliklar, kirish imtihonlari shartlari haqidagi ma'lumotlar bazasini shakllantirish hamda o'quvchilarga mazkur maktablarni tanishtirish	Oktabr-dekabr	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi, sinf rahbarlari
13.	Ijod maktablari o'quvchilari, ustozlari bilan maktabda uchrashuv tashkil etish	May, iyun	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi

VI. O'quvchilar o'rtasida turli adabiy, ijodiy tanlovlar, festival va boshqa tanlovlar tashkil etish borasida amalga oshiriladigan ishlar

14.	Maktab darsliklarida ijodlari keltirilgan barcha yozuvchi, shoir, jurnalist, fan arboblari, rassomlar tavallud ayyomlari arafasida onlayin hamda an'anaviy tarzda tanlovlar tashkil etish	Belgilangan sanalarda	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi sinf rahbarlari, fan o'qituvchilari, Yoshlar yetakchisi
15.	Tuman, shahar, viloyat hamda respublika darajasidagi ma'naviy-ma'rifiy tadbir, tanlovlarga o'quvchilarni keng jalb etish	Belgilangan sanalarda	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi, sinf rahbarlari, fan o'qituvchilari, Yoshlar yetakchisi

VII. O'quvchilar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish va kitob mutolaasini targ'ib qilish borasida amalga oshiriladigan ishlar

16.	Mahalla faollari, ota-onalar, bitiruvchilar hamda homiy-lar yordamida maktab kutubxonasini boyitib borishda ishtirok etish	Muntazam	Direktorning Ma'naviy-ma'rifiy masalalar bo'yicha o'rinbosari, kutubxona mudiri, Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi
-----	--	----------	---

17.	Har hafta ma'lum bir asar mutolaasi yuzasidan o'quvchilar o'rtasida yozma ishlar tanlovi o'tkazish	Belgilangan sanalarda	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi, fan o'qituvchilari
VIII. Taniqli yozuvchi va shoirlarni jalb qilish orqali maktabda adabiy-badiiy kechalarni tashkil etish borasida amalga oshiriladigan ishlar			
18.	Tuman, viloyat va respublika OAVlarida faoliyat yuritayotgan jurnalistlar, taniqli yozuvchi, shoir, rassom va boshqa elga taniqli ijodkorlarni maktabga jalb qilish orqali adabiy-badiiy kechalarni tashkil qilish	Har chorakda bir marotaba	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi
19.	Adabiy-badiiy kechalarni barcha OAVlarida keng targ'ib etish	Doimiy	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi
IX. O'zbek va jahon adabiyotining eng sara durdona asarlarini targ'ib qilish borasida amalga oshiriladigan ishlar			
20.	Barcha maktab darsliklaridagi badiiy asarlarning elektron bazasini shakllantirish hamda maktabning elektron kutubxonasi telegram kanalini yaratishda ishtirok etish	Sentabr – noyabr	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi
21.	O'quvchilarni o'z ota-onalari bilan teatr, muzey hamda Adiblar xiyoboniga sayohatini targ'ib qilish	Yilda bir marotaba	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi
22.	Majlislar zali, sport zali yoki sinf xonada mahalla aholisi hamda o'quvchilar uchun badiiy asarlar asosida suratga olingan kinofilm namoyishini o'tkazish, ota-onalar uchun yaratilgan ijtimoiy tarmoqlarga badiiy filmlarni joylashtirib borish	Har chorakda bir marotaba	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi

X. Badiiy adabiyot, ijodiy jarayonlarga qiziqtirish orqali ijtimoiy himoyaga muhtoj, tarbiyasi og‘ir bolalarning ma’naviy-ruhiy holatini yaxshilashga yordam berish borasida amalga oshiriladigan ishlar			
23.	Maktabdagi ijtimoiy himoyaga muhtoj va tarbiyasi og‘ir bolalar ro‘yxatini shakllantirish hamda ularning har biri yuzasidan alohida ish olib borish. «Maktab ijodkorlari» daftaridagi tegishli sahifalarda to‘ldirib borish.	Muntazam	Maktab psixologi, sinf rahbarlar, ijodiy-madaniy masalalar bo‘yicha targ‘ibotchi
24.	Maktabdagi har bir ijtimoiy himoyaga muhtoj va tarbiyasi og‘ir bolalarni qaysidir ijod turiga jalb qilish va ularni ijodkorlar bilan o‘tkaziladigan barcha tadbirlarga keng jalb qilish	Muntazam	Ijodiy-madaniy masalalar bo‘yicha targ‘ibotchi
XI. Maktabda «Targ‘ibotchi kitobxon o‘quvchi» tadbirlarini tashkil etish orqali targ‘ibotchilar bilan alohida shug‘ullanish borasida amalga oshiriladigan ishlar			
25.	Kitobxonlik bo‘yicha o‘tkaziladigan barcha tanlovlarga qatnashtirish maqsadida alohida targ‘ibotchilar guruhi shakllantirish. Ular bilan alohida hamda muntazam shug‘ullanish	Muntazam	Ijodiy-madaniy masalalar bo‘yicha targ‘ibotchi
26.	Maktab va maktabdan tashqarida o‘tkaziladigan har qanday ijodiy tadbirlarda targ‘ibotchilar guruhi a‘zolarini ishtirokchi (oddiy tomoshabin sifatida emas), boshlovchi, notiq, rol ijrochisi, sahna aktyori, umuman ijodini nomayon etuvchi sifatida keng jalb etish	Muntazam	Ijodiy-madaniy masalalar bo‘yicha targ‘ibotchi

XII. Targibot-tashviqot ishlari borasida amalga oshiriladigan ishlar

27.	Barcha amalga oshirilgan ishlar, maktabdagi ijodiy jarayon (IMMBT lavozimi bo'yicha o'z muallifligida ham) hamda o'quvchilarning ijodini barcha OAVlarida keng targ'ib etish	Muntazam	Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi
28.	Maktab jamoasi, mahalla fuqarolari hamda ota-onalar oldida maktab ijodkorlarining sarhisob festivalini o'tkazish, faoliyat yuzasidan albom tayyorlash, yil davomida faol bo'lgan ijodkor o'quvchilarni rag'batlantirish	Bir yilda bir matotaba	Maktab direktori, ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchi

_____ tumani umumiy o'rta ta'lim maktabi ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha targ'ibotchisi _____

Imzo

F.I.Sh

Adabiy-badiiy kechalar mavzulari

Yorqin iste'dodga ega bo'lgan o'quvchi-yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash maqsadida «Ajdodlar merosi – ma'rifat ziyosi», «Ajdodlar jasorati – avlodlar merosi», «Ajdodlar merosi - hayotimiz mezoni» kabi g'oyalar asosida o'quvchilar o'rtasida turli ijodiy tanlovlar tashkil etishning ssenariylari ishlab chiqiladi va tadbirlar o'tkazilib, yuqori natijaga erishgan o'quvchilarning ijodiy ishlarini adabiy nashrlarga, almanaxlarga tavsiya etib boradi.

«Navoiy asarlarida yoshlar tarbiyasi»,

«Ajdodlar merosi – ma'rifat ziyosi»,

«Xalq og'zaki ijodi – yorqin kelajak poydevori»

«Xalq og'zaki ijodi va uning ta'lim-tarbiyadagi o'rni»

«Maqol va matallar – xalq dahosining mas'uli» kabi mavzular-da turli adabiy, ijodiy tanlovlar.

«Adabiyot yashasa – millat yashaydi»,

«Yoshlar ijodi – adabiyot kelajagi»,

«Yangi O'zbekiston – maktab ostonasidan boshlanadi»,

«Jadid ziyolilarining ma'rifiy harakatlari – ibrat maktabi» mavzularida festivallar

#Navoiy_nazmi_shaydosiman,

#Adabiyot_mening_taqdirimda,

#Adabiyot_ijod_gulshani kabi mavzularda chellenjlar va boshqa tadbirlar tashkil etadi.

To'garak a'zolari ichidan sardor tanlanadi. Targ'ibotchi sardorga tushunchalar beradi va birgalikda jadid ma'rifatparvarlarining hayoti va ijodiy faoliyatini yoritib beruvchi ma'naviy-ma'rifiy tad-

birlar tashkil etadi. Bu tadbirlar uchun, «Mahmudxo‘ja Behbudiy: Turkiston jadidchilik harakatining yo‘lboshchisi, milliy ma‘rifat rahnamosi», «Abdulla Avloniyning maorif sohasida amalga oshirgan ishlari va ularning milliy ta‘lim tizimidagi o‘rni», «Jadid ziyolilarining ma‘rifiy harakatlari – yoshlarga ibrat maktabi», «Jadid ma‘rifatparvarlik harakati va bola tarbiyasi» kabi mavzulardan foydalanilsa maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Adabiy musiqali kecha

*Alisher Navoiy tavalludining ___ yilligiga bag‘ishlab
«Bilmak Navoiyni zo‘r marifat nishoni»
mavzusida o‘tkaziladigan adabiy-musiqali kecha*

SENARIYSI

1-BOSHLOVCHI:

*Besh asrkim nazmiy saroyni
Titratadi zanjirband bir sher.
Temir tig‘i yetmagan joyni
Qalam bilan oldi Alisher.*

2-BOSHLOVCHI: Ha, bu «zanjirband sher»ning she‘rlari necha asrlarki jahonni maftun etib kelmokda. Uning g‘azallari porloq quyosh singaridir, betakror nazmi oldida hatto Sa‘diy va Hofizning she‘riyat osmonidagi yulduzlari xira tortdi. «Nizomiy panjasiga panja urib» bunyod qilgan «Xamsa»si «Panj ganj» shuhratiga soya soldi.

1-BOSHLOVCHI: Buyuk shoir haqida uning do‘sti, maslakdoshi Husayn Boyqaro o‘zining «Risola» kitobida bunday degan edi: (sahnaga Husayn Boyqaro qiyofasidagi o‘quvchi chiqib keladi)
- «Mir Alisher turk tilining o‘lgan jasadiga Masih nafasi bilan ruhjon kirgizdi... U har bir she‘r turi maydoniga topqir otini surar ekan, o‘sha mamlakatni til qilichi bilan o‘ziga tobe etdi. Uning nazmini maqtashga til nuqsonli va qalam ojizdir va bu kun nazm dunyosining ruboiy maskunida qahramon udur va uni bu mamlakatni qo‘lga kiritgan sohibqiron desa bo‘ladi» (sekin asta sahnadan chiqadi).

2-BOSHLOVCHI: Alisher Navoiyning komil inson, she'riyat mulkining sultoni bo'lib yetishishida u yashagan muhitning ta'siri katta bo'ldi.

(Sahna ko'rinishi. Sahna xona ko'rinishida bezatilgan. Alisher-ning otasi G'iyosiddin Kichkina, tog'asi shoir Mirsaid, kimyogar domla Murod va bir necha sipohlar davra qurib davlat ishlari yuzasidan bahs yuritib o'tiribdilar.)

Kimyogar domla Murod: Hazrat Ulug'bek falakkiyot ilmini ko'p sa'yijitihod bilan tadqiqot qilibdurlar. Hazrat haqiqiy olimdurlarki, bu ilmida kashfiyot nuqtasiga yetubdurlar, riyoziyotda kamolot kashf etmish bir insondurlar. Davlat ishini xo'p a'lo bilurlar, lekin mushkulotlar g'oyat behad.

(Shu payt to'rt yoshlar chamasida sho'x Alisher to'ning etaklarini hilpiratib yugurib kiradi).

Alisher: Assalomu alaykum! Majlis ahli: Va alaykum assalom. Sipohlardan biri: (Kulimsirab) Otni yaxshi ko'rurmisen, Alisherbek?

Alisher: Ko'p yaxshi ko'rurmen, lekin (otasiga termula turib) ot choptirishdan fikr yugurtirish yaxshiroqdur.

Keksa barlos: Ofarin, ofarin, o'qiting o'g'lonni, mulla qiling! Ilmning cho'qqisiga arziydi o'g'lingiz.

G'iyosiddin Kichkina: Niyatimiz xuddi shunday, o'qitmoq orzu qilurmiz. Ziyrak bola, picha sho'xligi bor.

Domla Murod: Bolaning sho'xi yaxshi, Zeroki, fikri ham yugurik bo'lur. Fikrning chaqnog'i ilmning chaqmog'i.

Sipohlardan biri: E, e, bahodirlikka ne yetsin! Jangchi bahodir bo'lg'ay o'g'lon! Kuchi bo'lgan er yigit har narsaga yetgusidir. Egar-jabduq, o'q-yoy bilimidan saboq bering, janob bek!

Shoir Mirsaid (Alisherning tog'asi): - Qani, jiyan, bir g'azal o'qib yubor, bilasan-ku (Alisher odob bilan otasiga qaradi).

G'iyosiddin Kichkina: O'qi o'g'lim, o'qi, ixlos bilan o'qi! (Alisher oyoqlarini yig'ib, darrov cho'kka tushadi va sof tiniq tovush bilan muloyim ohangda she'r o'qiydi)

Alisher:

Ko 'kardi chaman, guluzorim qani?

Zihi sarvi bo 'yliq nigorim qani?

Topibdur bu kun vasli gul andalib,

Darig'o, mening navbahorim qani.

Mavlono Lutfiy hazratlari aytmishlar, bu she'rni. Men juda yoqturamen, ota, siz ne deysiz?

G'iyosiddin Kichkina (kulib): Juda yaxshi, o'g'lim, menga ham haddan ziyod ma'qul. Mavlono Lutfiy nihoyat hassos, nozik tafakkurli, har nechuk madhga yarashuq bir shoirdurlar.

Keksa barlos: Yo rabbim! (yoqasini ushlab). Ko'ngullarimizni nurga to'ldirgan bu jujuqdan qanday burgut yetishur? Parvardigorim hamisha panoh bo'lg'ay senga, omin! (Fotiha tortadi)

Shoir Mirsaid: (Alisherning yelkasiga mehr bilan qoqib) Barakallo, ofarin jivan, peshonangda hamisha quyosh balqisin. (Mehmonlarga murojaat ila boqib) Forsiy she'rlardan ham ko'pini biladi, tangriga ming qatla shukurki, aql ham, hofiza ham joyida. She'riyat va ilm bobida kamol kasb etur, degan umidimiz bor. Turkiyda bisyor ma'nilari bor. Men sof turkiyda yozurmen. Aksariyat shoirlar g'azallarini forsiyda yozurlar. Forsiy boy, go'zal til, lekin o'z turkiy tilimizda ham xalq yuragini topib, nafis she'riyat yaratmoq mumkin. Mavlono Lutfiyning turkiy she'rlari ko'pdirki, bu she'rlar dillarga quyosh kabi nur sochar.

1-BOSHLOVCHI: «Agar bu zotni avliyo desak, u – avliyolarning avliyosi, mutafakkir desak mutafakkirlarning mutafakkiri, shoir desak shoirlarning sultonidir. Inson qalbining quvonchu qayg'usini, ezgulik va hayot mazmunini Navoiydek teran ifoda etgan shoir jahon adabiyoti tarixida kamdan-kam topiladi», – degan edi Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov shoir haqida. Darhaqiqat, buyuk shoir ijodida adolat, insonparvarlik, mehnatsevarlik, sahot, ishq-muhabbat, halollik, rostguylik, ma'rifatparvarlik kabi eng go'zal insoniy fazilatlar tarannum etiladi.

2-BOSHLOVCHI: Barchamizga yod bo‘lib ketgan: «Odamiy ersang, demagil odami Onikim yo‘q halq g‘amidin g‘ami», - degan hikmatli so‘zlari nafaqat go‘zal tashbeh, aksincha ulug‘ shoirning iymon-e‘tiqodi, faoliyat me‘zoni, hayot falsafasidir. O‘zingiz bir o‘ylab ko‘ring, umr bo‘yi yetim-yesir, beva-bechora, nogiron va muxtojlarga muruvvat ko‘rsatib kelgan, el-yurt uchun o‘z hisobidan maktab-madrasalar, shifoxona va hammomlar, yo‘l va ko‘priklar qurdirgan, bog‘-rog‘lar bunyod etgan, ilm-fan va madaniyat ahlining chinakam homiysi bo‘lgan bu benazir zotning mana shunday savobli ishlari har birimiz uchun ibrat va saboq emasmi?!

(Navbat yana o‘quvchilarga beriladi.Sahnaga o‘quvchilar chiqib Navoiy she‘riyati haqida gapiradilar).

1-o‘quvchi: Navoiy qoldirgan boy adabiy merosning katta qismini lirika tashkil etadi. O‘zbek dunyoviy lirikasini yangi taraqqiyot pog‘onasiga ko‘targan ulug‘ shoir fors-tojik lirikasiga ham ulkan xissa qo‘shdi. U o‘zbek lirikasi taraqqiyoti bosqichlarida bo‘lgani kabi ozarbayjon, turkman, tojik, eron, turk va boshqa xalqlar she‘riyatida ham chuqur iz qoldirdi.

2-o‘quvchi: Alisher Navoiyning har ikki tildagi she‘rlari jahon adabiyoti xazinasiga bebaho durdona bo‘lib qo‘shildi. Shoirning o‘zi turkiy va fors tillaridagi she‘rlarining bir-biridan qolishmasligihaqida to‘xtalib, «Devoni Foni»da bunday degan: «Ma’noin shirin-u ranginam ba turki behad ast, Forsiy ham la’lu durhoi samin chun» deya ta’kidlaydi.

*Go‘yio dar rost bozori suxan bikushodaam,
Yak taraf do‘koni qannodiyu, yak so‘zargar.*

Ma’nosi: turkiy tilda rang-barang shirin ma’noli she‘rlarim bexadu hisobdur. Agar qarasang, forsiy she‘rlarim ham la’lu gavhardur. Go‘yo so‘z bozorida do‘kon ochganman, bir tomonda qandolat do‘koniyu, bir tomonda zargarlik.

3-o‘quvchi: Alisher Navoiy lirikasi mavzu jihatdan juda boy va nihoyatda rang-barangdir. Sevgi va sadoqat, visol ishtiyoiqi va hijron

iztirobi, vafo va do‘stlik, shafqat va marhamat, vatanga va xalqqa muhabbat, insof va adolat, mehnat va ma‘rifat, odob va tavoze, himmat va saxovat halollik va to‘g‘rilik, tabiatga ko‘rki va insonning zavq-shavqi Navoiy lirikasining mavzularidandir.

(«Kecha kelgumdir debon...» deb boshlanuvchi g‘azalga bastalangan kuy jo‘rligida bir o‘quvchi uni ifodali o‘qiydi).

1-BOSHLOVCHI: «Xamsa» Navoiy ijodining qalbidir. Dunyo durdonasi bo‘lgan «Xamsa» turkiy til go‘zalligining eng yorqin namunasi.

Emas oson bu maydon ichra turmoq

Nizomiy panjasiga panja urmoq.

Kerak sher ollida sheri jangi,

Magar sher o‘lmasa, bori palangi.

2-BOSHLOVCHI: Ha Nizomiy «Xamsa»siga munosib javob yozmoq uchun naqadar katta zakovat egasi bo‘lish kerakligini hazrat o‘zigagina xos donolik bilan ilg‘aganligini ana shu satrlardan ham bilish mumkin. «Xamsa»chilik jahon ma‘naviyati tarixida betakror hodisadir. Turkiy adabiyotda Qutb va Haydar Xorazmiylar boshlab bergan xamsachilik an‘anasi o‘zining kamolini Alisher Navoiy ijodida topdi.

1-BOSHLOVCHI: Alisher Navoiy «Xamsa»si besh dostonidan iborat.

(Saxnaga beshta o‘kuvchi qo‘llarida «Xamsa» dostonlari bilan chiqib keladi).

1-o‘quvchi: «Xayrat ul-abror» «Xamsa»ning to‘ng‘ich dostonidir. Bu doston maqolat deb ham yuritiladi. Uning sahifalarida axloq odob masalalari, (60) shuningdek, do‘stlik, vafodorlik, rostgo‘ylik kabi yuksak insoniy fazilatlar bilan birga ota-onaga, umuman, insonga mehr va hurmat, ilm va hunar egallash masalalari o‘z ifodasini topgan.

Ilm, Navoiy senga maqsud bil,

Emdiki ilm o‘ldi, amal aylagil.

(«Hayratul-abror» asaridan sahna ko‘rinishi).

Sahna ortidagi boshlovchining gapi: Saxiy bir podshoh bor edi. Saxiyligidan xalqi uni hurmat qilarg edi. Uning bir quli bor edi. Xizmat darajasi bakovullik edi. Kunlardan bir kuni...

(Sahnada shox ovqatlanmoqda. Oldida noz-ne'matlar. Shu payt shoxga ovqat uzatayotgan xizmatkor uning boshiga bexosdan ovqatning ozginasini to'kib yuboradi).

Chetda turgan boshqa xizmatkor: Oh endi podshoh uni o'ldiradi. Gunohiga loyiq jazo shudir.

(Xizmatkor qo'rquvdan titrab turadi).

Shoh: Seni kechirdim.

Vazir: Ey sahiylikda beg'araz shoh unga tug'dan boshqa narsa loyiq emas edi-ku!

Shox: (zavq bilan, lutf qilib) xijolat o'zi uni o'ldirib bo'ldi. Hech kim o'lgan o'likni boshqatdan o'ldirmagan, boshiga esa jazo tug'in tortmagan. Xalq ichida kim eng gunohkor bo'lsa, o'sha avf va inoyatga eng ko'p sazovordir.

(Parda yopiladi).

2-o'quvchi: «Xamsa»ning ikkinchi dostoni «Farhod va Shirin»dir. Farhod bu dostonning bosh qahramoni, u iste'dodli, ilm-ma'rifatni sevuvchi insondir. Jahonda qolmadi u yetmagan ilm, Bilib tahqiqni kasb etmagan ilm. Farhod faqat ilm-ma'rifatni egalash bilan chegaralanmay, turmushda kerak bo'ladigan ko'p hunarlarni o'rganishga intiladi. Qilichbozliq, chavandozlik kabi hunarlarni ham o'rganadi. U o'zi egallagan barcha ilm va hunarni xalq manfaatlari, baxt-saodati uchun sarf qiladi.

Hunarni asrabon netgumdir oxir

Olib tufroqqamu ketgumdir oxir

Bu asar sevgi va sadoqatni, mehnat va ijodkorlikni, vatanparvarlik va qahramonlikni tarannum etadi.

(Sahna ko'rinishi. Taxtda Xusrav o'tiribdi. Zanjirband qilingan Farhodni olib kiradilar. Uni Xusrav so'roqqa tutadi).

Xusrav: *Qaydin sen, ey Majnuni gumrah?*

Farhod: *Majnun vatandin qayda ogah*

Xusrav: *Nedir senga olamda pasha?*

Farhod: *Ishq ichra majnunliq hamesha.*

Xusrav: *Bu ishdin o'lmas kasb ro'zi,*

Farhod: *Kasb o'lsa basdur ishq so'zi.*

Xusrav: *Ishq o'tidin ne fasona! (61)*

Farhod: *Ko'ymay kishi topmas nishona.*

Xusrav: *Kuymagingni ayla ma'lum!*

Farhod: *Andin erur joh ahli mahrum!*

Xusrav: *Qay chog'din o'ldung ishq aro mast?*

Farhod: *Ruh ermas erdi tanga payvast.*

Xusrav: *Bu ishqdin inkor qilg'il!*

Farhod: *Bu so'zdin istig'for qilg'il!*

Xusrav: *Oshiqqa ne ish ko'p qilur zo'r?*

Farhod: *Furqat kuni ishqi balosho'r.*

Xusrav: *Ishq ahlining nedur hayoti?*

Farhod: *Vasl ichra jonon iltifoti.*

Xusrav: *Ishq ichra qatling hukm etgum!*

Farhod: *Ishqida maqsudimg'a yetgum.*

Xusrav: *Bu ishqqa sendin yiroq qatl!*

Farhod: *Bu so'zlaringdin yaxshiroq qatl!*

Xusrav: (mulozimlariga qarab) Qal'a oldida bir dor qurilsin. Buning (Farhodni ko'rsatib) qo'llari kishanlangan holda dorga osilsin! Osilgandan so'ng xalq uni ko'klam yomg'iridek o'qqa tutsin. Odamlar ko'rib ibrat olsin.

Farhod: Ey g'azabnok shoh! Bu bilan qasos olyapman, istagimga yetdim deb uylama! Sen nima hukm qilgan bo'lsang, bu mening tilagim edi.

(Parda yopiladi).

3-o‘quvchi: «Layli va Majnun» dostoni bu Sharq afsonasi asosida birinchi bor turkiy tilda yozilgan asardir. Dostonning asosiy qahramoni ilm va donishlikni kasb qilib olgan Qays qalbida tug‘ilgan samimiy va sog‘lom insoniy muxabbat u yashagan jamiyat uchun yot edi. Jamiyat Qaysning pokiza qalbidagi kechinmalarini anglamas edi. Birbirini sevgan ikki yosh fojiasi shunday boshlanadi va doston voqeasi rivojlangan sari bu fojia chuqurlashib boradi. Bu muhabbat ikki yoshning halokati bilan yakunlanadi. Dostonda shaxs erkinligi, qadr-qiymati kuylanadi.

(«Layli va Majnun» asaridan ko‘rinish. Sahnada zanjirband etilgan soch-soqoli o‘sgan Majnun. U nola qilmoqda.)

Majnun:

*E vohki, bu o‘tdin o‘ldi tobim,
Yo‘q yuqki, ichinda iztirobim.
Kulbamda bu, maskanimda bu o‘t,
Jonimda bu o‘t, tanimda bu o‘t.
O‘t ichra birovnim solurlar,
Bandini ayog‘idin olurlar.
O‘t band ila bo‘ldi jilvagohim,
Bundaqmi azim emish gunohim.*

(Sahna yopiladi).

4-o‘quvchi: «Sab‘ai sayyor» Alisher Navoiy «Xamsa»sining to‘rtinchi ajoyib dostonidir. Shoir dostonida podshoh Bahrom timso-li orqali mamlakat boshqaruvchisining burchi haqidagi qarashlarini targ‘ib qiladi. O‘z zamonasidagi adolatsiz podshohlarni ogohlantirib, Bahrom taqdiridan o‘rnak olishga chaqiradi.

(Sahna ko‘rinishi: Shoh Bahrom qo‘lida qadah; sharob ichib o‘tiribdi. Yetti xil libosdagi yetti go‘zal «Munojat» kuyiga ohistalik bilan raqsga tushadi).

5-o'quvchi: «Xamsa»asaridagi oxirgi katta doston «Saddi Iskandariy»dir. Bu asarda Navoiy Iskandar siymosi orqali adolatli va ma'rifatli podshoh obrazini gavdalandirgan. Adolatparvar hukmdor Iskandar dono va tadbirli podshoh bo'lishiga qaramasdan doimo o'z yonida donishmandlari yuradi. Iskandar faqat adolatli podshogina emas, balki umummadaniyat uchun keng yo'l ochib bergan ma'rifatparvar hukmdor hamdir.

(«Saddi Iskandariy»dan sahna ko'rinishi: Sahnada shoh Arastu va Faridun).

Faridun: Ey, hikmat ahliga fikri qonun bo'lgan hakam! Bir ish yuzasidan ikki kimsa o'rtasida yuz bergan nizoni yo'qotish mumkinmi?

Arastu: Haddan tashqari nozik savol berding. Ba'zi nizolarni aql rad etgani kabi, ba'zilarini maqbul ham ko'radi. Birovning nojo'ya bir ishi bo'lib uni qilmaslikning iloji bo'lmasa, ammo bu ishdan el-yurtga katta zarar yetadigan, tag'i qaltis janjal chiqadigan bo'lsa, birov shu ishni man etish imkoniyatiga ega bo'lsa-yu, lekin o'zini chetga olsa, u kechirarliq emas. Nizodan foyda ham, zarar ham chiqishi mumkin. Modomiki, bu ishning janjalsiz bo'lish imkoniyati yo'q ekan, shunday shartga rioya qilmoq kerak: u ham bo'lsa, dushman bilan olishishga qodirmi? Agar uning ustidan g'alaba qozonishga ko'zi yetsa, u paytda olishishga bel bog'lasa durust. Agar quvvatini u bilan barobar hisoblasa, mojara chiqarib o'tirishning hojati yo'q. Unga kuchi yetmasligini his etsa, nasihat bilan kifoyalangani yaxshidir. Kishi hamma ishda aqlini ishga solib, o'z maqsadiga erishmog'i lozim.

(Parda yopiladi, sahnaga Abdurahmon Jomiy qiyofasidagi o'quvchi chiqib keladi.)

1-BOSHLOVCHI: Xush kelibsiz, mavlono!

Abdurahmon Jomiy:

*Bu beshlarga avval boshlab urib panja
Xushxabarlar keltirganning yurti ganja,*

*Lekin turkiy tilda keldi bu naqsh ajab
Bu so‘z Damani jodusida bog‘lagay lab. 63
Osmondin maqtov yog‘sin u qalamga
U qalamdan keldi go‘zal so‘z olamga.
Kechirsinlar forsiy tilda dur terganlar,
Dari tilda nazm injusin kelturganlar.
So‘zamollik maydoniga sen surding ot
Qayta boshdan so‘zning yuzi porladi bot.
Sening aqlu fikring bilan safo topdi,
Ey Navoiy, lutfing bila navo topdi. (G‘.G‘ulom tarjimai)*

(Sahnaga Bobur siyomosidagi o‘quvchi chiqib keladi).

2-BOSHLOVCHI: Bobur Navoiy ijodi haqida deydi: «Alisher-bek tengi yo‘q kishi edi. Turkiy til bilan to she‘r aytiburlar, hech kim oncha ko‘p va xo‘p aytg‘on emas. Olti masnaviy kitob nazm qilibtur, beshi «Xamsa» javobida yana bir «Mantiq ut-tayr» vaznida «Lison ut-tayr» otlıq. To‘rt g‘azaliyot devoni tartib qilib tur. «G‘aroyib us-sig‘ar», «Navodir ush-shabob», «Badoyi ul-vasat», «Fa-void ul-kibor» otlıq yaxshi ruboiyoti ham bor».

(So‘ngra Navoiy g‘azallari bilan bahru bayt musobaqasi boshlanadi: Sahnaga bir necha yuqori sinf o‘kuvchilari taklif etiladi. Bahru bayt g‘olıblari yakuniy qismda kitoblar bilan taqdirlanadi).

1-BOSHLOVCHI: Shoir, buyuk davlat arbobi, ulug‘ donishmand Mir Alisher Navoiy bobomizning insoniyat uchun qilgan xizmatlari haqida qancha gapirsak, shuncha kamdir. Uning asarlari-dagi dono fikrlar yo‘llarimizni shamchiroq kabi asrlar osha yoritib boraveradi. Agar bobomiz ijodini bir ummon desak, bugun biz bu ummonning bir tomchisi haqida so‘z yuritdik. Bu umrboqiy siymo obrazi ko‘zimiz qarog‘ida, qalbimiz ardog‘ida yashayveradi.

(Zal uzra «Qora ko‘zim» g‘azali bilan qo‘shiq taraladi)

2-BOSHLOVCHI: Mana hurmatli tadbirimiz ishtirokchilari, bugungi tadbirimiz ham o‘z nihoyasiga yetmoqda. Tadbirimizni yakunlab berish uchun so‘zni ga beramiz. Marhamat!

MUNDARIJA

So‘zboshi	3
Umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarida joriy etilgan ijodiy-madaniy targ‘ibotchi faoliyatini tashkil etish.....	7
Iqtidorli va iste‘dodli bolalar bilan ishlash tizimi	28
Iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlashning usul va shakllari.....	32

HUJJATLARDAN NAMUNALAR

«Ijodiy-madaniy masalalar bo‘yicha targ‘ibotchisi»ning 202_ – 202_-o‘quv yili uchun ijodiy-madaniy yo‘nalishda amalga oshiradigan tadbirlari.....	71
Adabiy-badiiy kechalar mavzulari	78
Adabiy musiqali kecha	80

**Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining
ijodiy-madaniy masalalar bo‘yicha
targ‘ibotchilari uchun**

USLUBIY QO‘LLANMA

Muharrir *Axtam Ro‘zimurotov*
Texnik muharrir *Dilmurod Jalilov*
Sahifalovchi *Madina Abdullayeva*
Musahhah *Nigora G‘aniyeva*

Nashriyot litsenziyasi AI № 955129. 22.02.2021.
2022-yil 20-sentabrda bosishga ruxsat etildi.
Bichimi 60 x 84 $\frac{1}{16}$, Times New Roman garniturası.
Ofset bosma. 5,58 shartli bosma taboq. 4,5 nashr tabog‘i.
Adadi 1 000 nusxa. 22–18-raqamli buyurtma.
Bahosi shartnoma asosida

Original maket ZARVARAQ NASHRIYOT UYIda tayyorlandi.
Toshkent sh. Uchtepa tumani, 23-m. 8a-uy, 27-xonadon.

© «Ma’naviyat» nashriyoti bosmaxonasida chop etildi.
100047. Toshkent, Taraqqiyot 2-berkko‘cha, 2-uy.

QAYDLAR UCHUN
